

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 23 (2023), št. 1

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2023

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVACIC IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVACIC IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Karin Bakračević, dr. Rajko Bratož,

dr. Neven Budak (Hrvaška / *Croatia*), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,

dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš, dr. Tomaž Kladnik,

dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Rosario Milano (Italija / *Italy*),

dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjevec (Italija / *Italy*), dr. Marijan Premović (Črna Gora / *Montenegro*),

dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / *Hungary*),

dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / *Austria*)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 53c, SI-2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / e-mail: shs.urednistvo@gmail.com

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / Technical Editor

David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Tisk / *Printed by:*

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvirne prispevke v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in

'America: History and Life'.

Časopis je vpisan v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and

'America: History and Life'.

This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database ERIH and international database Scopus (h, d).

Studia historica Slovenica. Časopis za humanistične in družboslovne študije, je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.

Izdajo časopisa je omogočila Agencija za raziskovalno dejavnost RS.

Co-financed by the Slovenian Research Agency.

*Studia
historica
slovenica*

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

- JULIJANA VISOČNIK: **Nov miljnik s Koroške v kontekstu že znanih miljnikov z območja Celeje in njenega agra**..... 11
A New Milestone from Carinthia in the Context of the Already Known Milestones from Celeia and Its Ager
- JERNEJA FERLEŽ in ALJA LIPAVIC OŠTIR: **Vzroki za smrt in načini prebivanja med Kozjakom, Pohorjem in Halozami konec 19. stoletja**47
Causes of Death and Dwelling Patterns Between Kozjak, Pohorje and Haloze at the End of the 19th Century
- BARBARA VODOPIVEC: **O vlogi in pomenu avstrijskih uradnikov v okupirani Bosni in Hercegovini na primeru življenja in dela sodnika Augustina Oblaka (1867–1935)**..... 105
On the Role and Significance of Austrian Officials in Occupied Bosnia and Herzegovina: The Life and Work of Judge Augustin Oblak (1867–1935)
- IRENA SELIŠNIK: **1920 kot leto intenzivnih prizadevanj za volilno pravico žensk**..... 145
1920 as the Year of Intensive Efforts for Women's Right to Vote
- MATIC BATIČ in TOMAŽ IVEŠIČ: **Idejnopolitični profil Antona Korošca v tridesetih letih 20. stoletja**..... 169
Ideological and Political Profile of Anton Korošec in the 1930s
- META REMEC: **Traitors, Cowards, Martyrs, Heroes: Youth Suicide as a Socio-Historical Phenomenon in 1960s Slovenia**.....203
Izdajalci, strabopetci, mučenci, heroji: samomor med mladimi kot socialnozgodovinski fenomen v Sloveniji v 60. letih 20. stoletja

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

KLEMENTINA P. JURANČIČ and BERNHARD KETTEMANN:

Some Phonotactic Statements about the Slovene
Pronunciation of English Consonant Clusters from
the Perspective of MDH and Optimality Theory.....239

*Nekaj fonotaktičnih ugotovitev v zvezi z izgovorjavo
angleških soglasniških sklopov pri slovenskih govorcih z vidika
teorije zaznamovanosti MDH in Optimalnostne teorije*

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts..... 269

Uredniška navodila avtorjem /
Editor's Instructions to Authors 277

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
historica
slovenica*

DOI 10.32874/SHS.2023-05

Idejnopolitični profil Antona Korošca v tridesetih letih 20. stoletja

Matic Batič

Dr., znanstveni sodelavec
Študijski center za narodno spravo
Tivolska 42, SI–1000 Ljubljana, Slovenija
e-pošta: matic.batic@scnr.si

Tomaž Ivešič

Dr., znanstveni sodelavec
Študijski center za narodno spravo
Tivolska 42, SI–1000 Ljubljana, Slovenija
e-pošta: tomaz.ivesic@scnr.si

Izvleček:

Razprava obravnava politično usmeritev dr. Antona Korošca v 30. letih 20. stoletja, t.j. v zadnjem obdobju Koroščeve politične kariere. Avtorja ugotavljata, da se kot pomemben vir za to preučevanje te tematike kažejo tesni odnosi, ki jih je Korošec razvil s stražarji, skupino katoliških študentov na ljubljanski univerzi, ki so pod duhovnim vodstvom Lamberta Ehrlicha zagovarjali integralistično-korporativna stališča. V razpravi zato avtorja analizirata ideološki profil stražarjev preko analize njihovega glasila *Straža v viharju*, pri čemer poudarjata, da je potrebno politične koncepte ustrezno kontekstualizirati, da bi jih lahko razumeli, saj imajo lahko isti pojmi različne pomene. Na tej podlagi ugotavljata, da je stražarje smiselno obravnavati kot primer konservativne desnice oz. predstavnike katoliškega antimodernizma. Iz tega vidika se izrisujejo številne razlike do fašizma kot ideologije političnega modernizma.

Ključne besede:

Anton Korošec, Akademski klub Straža, politični antimodernizem, fašizem, politična misel

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 23 (2023), št. 1, str. 169–202, 121 cit., 4 slike
Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod¹

Dr. Anton Korošec predstavlja vodilno osebnost slovenske politike prve polovice 20. stoletja. Od osamosvojitve Slovenije dalje je to dejstvo po desetletjih ideološko pogojenega molka in pavšalnih sodb² ustrezno pripoznalo tudi slovensko zgodovinopisje, ki je Korošču posvetilo štiri obsežne znanstvene simpozije,³ objavljenih pa je bilo tudi več drugih pomembnih študij,⁴ med katerimi lahko izpostavimo dve znanstveni biografiji izdani prav v zadnjem letu.⁵ Sledeča razprava se uvršča v rastoče raziskovalno zanimanje za Antona Korošca, pri čemer se osredotoča na njegovo politično-ideološko usmeritev v 30. letih 20. stoletja, ko je mednarodni politični prostor močno razburkal vzpon novih ideologij, liberalno-demokratski politični sistemi v srednji in jugovzhodni Evropi pa so padali kot hišice iz kart. Pretres v dotlej prevladujoči ideološki in geopolitični situaciji v tedanji vzhodni in jugovzhodni Evropi je bil po eni strani posledica gospodarske krize, ki je negativno vplivala tudi na legitimnost liberalnih demokracij kot takih, po drugi pa gospodarskega vzpona v Nemčiji, ki se je ujel z obratom v nemški zunanji politiki. Po vzponu nacizma leta 1933 se je nemška zunanja politika namreč obrnila v zelo agresivno smer, njen cilj pa je bila zrušitev dotlej prevladujočega sistema razmerij moči na vzhodu in jugovzhodu evropske celine, kot se je oblikoval po pariški mirovni konferenci.⁶

¹ Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa *Kršitve človekovih pravic in temeljnih svoboščin na slovenskem ozemlju v 20. stoletju* (P6-0380 (A)), ki ga sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS) iz državnega proračuna.

² Prim. npr. ideološko obarvano predstavitev Korošca v najboljšejšem pregledu slovenske politične zgodovine v času prve jugoslovanske države, *Orisu zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941* (Ljubljana, 1965) izpod peresa Metoda Mikuža.

³ Prvi simpozij je potekal 13. decembra 1990 v Mariboru. Prispevki so bili nato objavljeni v tematski številki znanstvene revije *Prispevki za novejšo zgodovino* (let. 31, št. 1 (1991)). Drugi simpozij je potekal 7. oktobra 2006 v Svetem Juriju ob Ščavnici, v bližini katerega se nahaja Korošev rojstni kraj Biserjane. Prispevki s simpozija so bili objavljeni v *Časopisu za zgodovino in narodopisje* (let. 77=NV42, št. 2–3 (2006)); tretji simpozij je potekal leta 2017 ob 100-letnici Majniške deklaracije; gl. Marko Jesenšek (ur.), *Anton Korošec in sto let Majniške deklaracije* (Ljutomer, 2020). Zadnji *Korošev simpozij* je potekal decembra 2020 v organizaciji Zgodovinskega društva dr. Franca Kovačiča v Mariboru. Prispevki s slednjega so bili objavljeni v *Studia Historica Slovenica* (let. 21, št. 2 (2021)).

⁴ Poleg že navedenih del lahko med monografskimi študijami izpostavimo še: Feliks J. Bister, *Anton Korošec, državnozbornski poslanec na Dunaju. Življenje in delo: 1872–1918* (Ljubljana, 1992). Ostale predstavitve delovanja Antona Korošca so razpršene v posameznih člankih, spominskih zapisih oz. predstavljene v okviru monografskih publikacij z drugačnim vsebinskim fokusom. Natančen pregled vseh pomembnejših publikacij o Korošču do leta 2000 prinaša Ervin Dolenc, "Dosedanje pisanje o Antonu Korošču in Ahčinovi spomini", v: *Izgubljeni spomin na Antona Korošca. Iz zapuščine Ivana Abčina*, ur. Bojan Godeša in Ervin Dolenc (Ljubljana, 1999), str. 21–38.

⁵ Andrej Rahten, *Anton Korošec: slovenski državnik kraljeve Jugoslavije* (Ljubljana, 2022) (dalje: Rahten, *Anton Korošec*); Mateja Ratej, *Triumfator: Anton Korošec v prvi Jugoslaviji* (Ljubljana, 2022). Ne glede na to o Korošču še ne obstaja celovita znanstvena biografska študija, ki bi zajela ves lok njegovega življenja.

⁶ Več o tem gl. npr. Mark Mazower, *Temna celina. Dvajseto stoletje v Evropi* (Ljubljana, 2002), str. 15–142 (dalje: Mazower, *Temna celina*).

Pod vplivom teh procesov so politični prostor v Kraljevini Jugoslaviji in Dravski banovini zaznamovali procesi fragmentacije političnega prostora in politične radikalizacije.⁷ Dejstvo, da je bil Korošec vodilni katoliški politik na Slovenskem nam samo po sebi posledično še ne pove veliko, saj se je tudi katoliški politični tabor tedaj notranje razklal. Pričujoča razprava skuša na podlagi dostopnih virov podati sliko Koroščevega idejno-političnega profila v tem času. V prvem delu razprave je najprej predstavljen položaj v katoliškem taboru oz. njegova ideološka razklanost. Na tej podlagi ugotavlja, kakšne politične odločitve je Korošec sprejemal v tem času ter kakšno mesto je zavzemal v tedanjem (katoliškem) političnem prostoru. Šele na tej podlagi je mogoče Korošča ustrezno politično umestiti, kolikor (omejeni) viri to seveda sploh dopuščajo. V zadnjem delu razprave pa so njegove ideološke opredelitve umeščene v širši evropskih zgodovinski kontekst, podan pa je tudi interpretativni model, ki je po najinem mnenju najprimernejši za zgodovinsko ustrezno analizo političnih delitev na "desnem"⁸ političnem polu v tedanjem zgodovinskem kontekstu.

Slovenski katoliški politični tabor v 30. letih 20. stoletja

Katoliška politika na Slovenskem se je v času med obema svetovnima vojnama odražala na različne načine. Bilo bi poenostavljeno, če bi jo razumeli zgolj kot delovanje tedanje Slovenske ljudske stranke (SLS) kot osrednje katoliške politične stranke,⁹ in to ne zgolj zato, ker se je v tem času slovenski katoliški tabor tudi politično razdelil. Upoštevati moramo namreč tudi vpetost vsakega političnega delovanja v širši kulturni okvir, kar pomeni, da so katoliško politiko

⁷ Bogo Grafenauer, "Diferenciacija in grupiranje političnih tokov v slovenskem političnem življenju od 1935 do konca 1940", v: *Slovenski upor 1941. Osvobodilna fronta slovenskega naroda pred pol stoletja. Zbornik referatov na znanstvenem posvetu v dneb 23. in 24. maja 1991*, ur. Ferdo Gestrin, Bogo Grafenauer in Janko Pleterški (Ljubljana, 1991), str. 7–20.

⁸ V razpravi sicer uporablja uveljavljene izraze, kot so "levica", "desnica" in "katoliška desnica", a opozarja na potencialno problematičnost teh pojmov. Binarna razdelitev političnega polja ima namreč zgolj omejeno analitično vrednost, in sicer zgolj glede na odnos do določenega političnega vprašanja. Iz tega razloga je neuporabna za vsebinsko analizo celotnega političnega spektra. Poleg tega implicira tesno sorodnost med gibanji, ki jih uvrščamo bodisi na "levico" bodisi na "desnico", česar seveda ne moremo vnaprej predpostavljati, temveč je treba šele dokazati.

⁹ Delovanje SLS v prvi Jugoslaviji je že bilo deležno številnih raziskav, tako da je sekundarna literatura o tej tematiki že komaj pregledna, saj se delovanja stranke vsaj posredno dotikajo tudi številna dela, ki so primarno posvečena drugim raziskovalnim vprašanjem. Pregled zgodovinske obravnave časa med obema svetovnima vojnama do začetka novega tisočletja gl. v: Ervin Dolenc, "Slovensko zgodovinsko pismo o času med obema vojnama in kulturna zgodovina", *Prispevki za novejšo zgodovino* 38, št. 1–2 (1998), str. 43–57. Med novejšimi deli, ki neposredno obravnavajo SLS, velja izpostaviti vsaj še naslednji monografski študiji: Jure Gašparič, *SLS pod kraljevo diktaturo: diktatura kralja Aleksandra in politika Slovenske ljudske stranke v letih 1929–1935* (Ljubljana, 2007); Bojan Godeša, *Čas odločitev. Katoliški tabor in začetek okupacije* (Ljubljana, 2011) (dalje: Godeša, *Čas odločitev*).

oblikovale tudi druge organizacije, od cerkvene hierarhije do katoliških laičkih in stanovskih organizacij. Poleg tega katoliške politike na Slovenskem ne moremo ustrezno razumeti zgolj v politično-kulturnem kontekstu tedanje Kraljevine Jugoslavije, saj je bila vpeta v mednarodni kontekst, od koder so prihajale nove ideje, kulturne senzibilnosti ipd.¹⁰ Spričo inherentnega nadnacionalnega značaja Katoliške cerkve, še posebej pa centralnega pomena, ki ga je v tem času v katoliški skupnosti imel papež oz. papeško učiteljstvo¹¹ – kar ni bila zgodovinska stalnica – je bila transnacionalna dimenzija še posebej močno prisotna.

Upoštevajoč te značilnosti in turbulentni družbeni položaj v času po koncu prve svetovne vojne ni presenetljivo, da se je katoliški tabor na Slovenskem v tem času pod vplivom mednarodnega položaja razcepil na tri najpomembnejše ideološke bloke, ki so se v tem času uveljavili tudi v mednarodnem prostoru.¹² Del krščansko-socialne struje je v tridesetih letih zašel po naraščajoči vpliv marksizma in prevzel krščansko-socialistične pozicije, ki so se zelo približevale komunizmu. Na desnici se je nasprotno krepil stanovsko-avtoritarni pol. Med obema skrajnostma se je nahajala t. i. katoliška sredina, ki je vztrajala na sistemu liberalne demokracije, obenem pa je zagovarjala socialno-tržni gospodarski model.¹³ Idejnopolitično razdeljenost spričo tedanjih mednarodnih političnih razmer, predvsem vpliva velike gospodarske krize, ki je pri številnih diskreditirala liberalno-demokratski politični sistem,¹⁴ razvijajoče se radikalizacije in z njo povezane politične fragmentacije, težko razumemo kot posebnost političnega katolicizma na Slovenskem. Zdi se, da so katoliška politiko na Slovenskem zaznamovali isti trendi kot politični razvoj v številnih drugih evropskih državah. Glede na živahno intelektualno vrenje znotraj katoliškega tabora in glede

¹⁰ Sintetično o katoliški politični misli v Evropi v času med obema svetovnima vojnama gl.: Wolfram Kaiser in Helmut Wahnout (ur.), *Political Catholicism in Europe 1918–1945. Volume 1* (London–New York, 2004); Tom Buchanan in Martin Conway (ur.), *Political Catholicism in Europe, 1918–1965* (Oxford, 1996); Martin Conway, "The Christian churches and politics in Europe, 1914–1939", v: *The Cambridge History of Christianity. Volume 9: World Christianities c.1914 – c.2000*, ur. Hugh McLeod (Cambridge, 2008), str. 151–178.

¹¹ John Pollard, "The papacy", v: *The Cambridge History of Christianity. Volume 9: World Christianities c.1914 – c.2000*, ur. Hugh McLeod (Cambridge, 2008), str. 29–49.

¹² Egon Pelikan, "Slovenski politični katolicizem v tridesetih letih v luči evropskih vplivov", v: *Evropski vplivi na slovensko družbo*, ur. Nevenka Troha et al. (Ljubljana, 2008), str. 211–229.

¹³ Splošno o delitvi slovenskega katoliškega tabora v tem času gl. Bojan Godeša, *Kdor ni z nami, je proti nam* (Ljubljana, 1995), str. 24–39; Janko Prunk, *Pot krščanskih socialistov v Osvobodilno fronto slovenskega naroda* (Ljubljana, 1977); Anka Vidovič-Miklavčič, "Idejnopolitični značaj Slovenske ljudske stranke od leta 1935 do začetka vojne leta 1941", *Prispevki za novejšo zgodovino* 41, št. 2 (2001), str. 43–58.

¹⁴ Večjo vlogo države so v tem času začeli zagovarjati tudi nekateri liberalci; gl. Igor Grdina, *Preroki, doktrinarji, epigoni. Idejni boji na Slovenskem v prvi polovici 20. stoletja* (Ljubljana, 2005), str. 110–120.

na veliko mero podpore med prebivalstvom¹⁵ bi tudi težko govorili o idejni brezperspektivnosti tedanje katoliške politike, kar zagovarja del slovenskega zgodovinopisja.¹⁶ Hiter zlom politične prevlade katoliškega tabora na Slovenskem, do katerega je prišlo med drugo svetovno vojno, si pač lahko razumno zamislimo zgolj v izjemnih vojnih okoliščinah, v katerih se vodilni katoliški politiki, navajeni na povsem drugačen *modus operandi*, preprosto niso znašli.

Korošev politične usmeritve v zadnjem poglavju njegove politične kariere

Če lahko znotraj katoliškega tabora torej govorimo o delitvi na levo, sredino in desnico, se postavlja vprašanje, kam v ta trikotnik lahko umestimo Antona Korošca. Na vprašanje ni preprosto odgovoriti zaradi pomanjkanja nedvoumnih virov. Korošec sam je sorazmerno malo pisal, zlasti po letu 1915.¹⁷ Poleg tega Korošec prvenstveno ni bil ideolog ali sistematični mislec, temveč predvsem politik prakse. Njegov odnos do aktualnih političnih vprašanj je zato mogoče razbrati le posredno. Pri tem pa je treba izpostaviti tudi to, da je Korošec že v svojem času veljala za izjemno spretnega političnega taktika, ki je svoje besede znal prilagajati publiki oz. aktualnim političnim potrebam. Vse to mu je prineslo očitke o breznačelnosti, kar so radi izpostavljali njegovi nasprotniki, tudi tisti v katoliških vrstah.¹⁸

Zgodovinopisje je vprašanje Koroščeve ideološke usmeritve v zadnjih letih njegove politične kariere doslej obravnavalo predvsem posredno,¹⁹ in sicer v kontekstu raziskav zadnjega poglavja njegove politične kariere, ko je od 29.

¹⁵ Volilni rezultati, ki jih je SLS kot del vsedržavne Jugoslovanske radikalne zajednice (JRZ) dosegala po vstopu v vlado Milana Stojadinovića, ko je osvajala preko 70 % glasov, res ne odražajo popolnoma realne podpore, a nobenega indika ni, da bi podpora SLS bistveno upadla v primerjavi z 20. leti, ko je stranka na svobodnih volitvah osvajala okrog 60 % glasov.

¹⁶ Gl. npr. Egon Pelikan, *Akomodacija ideologije političnega katolicizma na Slovenskem* (Maribor, 1997) (dalje: Pelikan, *Akomodacija ideologije političnega katolicizma*).

¹⁷ Na to je zanimivo opozoril Jakob Mohorič, eden vodilnih predstavnikov strankarskih oporečnikov, ki so se v drugi polovici 30. let razglasili za "Staro SLS" in se povezali z opozicijskim taborom hrvaškega prvaka Vladka Mačka: "Po njegovi smrti so njegovi prijatelji zaprosili posebnega urednika, ki naj bi zbral in uredil njegovo literarno zapuščino. Ta je moral ugotoviti, da ni kaj urejati." (Andrej Rahten in Gregor Antoličič (ur.), *O zgodovini slovenske krščanske demokracije. Spominski zapisi dr. Jakoba Mohoriča (1888–1976)* (Ljubljana, 2019), str. 199 (dalje: Rahten in Antoličič (ur.), *O zgodovini*)).

¹⁸ Jakob Mohorič je tako SLS pod Koroščevim vodstvom očitil "načelno praznost." (Rahten in Antoličič (ur.), *O zgodovini*, str. 205). Matija Škerbec, pristaš poraženega Ivana Šusteršiča, je po drugi svetovni vojni zapisal: "Kar je prej pod Avstrijo očitil dr. Šusteršiču, da je oportunist, to je sam postal v neprimerno večji meri v Jugoslaviji." (Matija Škerbec, *Pregled novodobnega slovenskega katoliškega gibanja. II. del* (Cleveland, 1957), str. 118).

¹⁹ V zadnji Koroščevi biografiji problematiko njegovega idejnega profila sicer obravnava Andrej Rahten, a tej problematiki posveča sorazmerno malo pozornosti; gl. Rahten, *Anton Korošec*, str. 415–430.

junija 1940 do smrti 14. decembra 1940 vodil prosvetno ministrstvo v vladi Dragiše Cvetkovića.²⁰ V tem času je Korošec izdal nekatere uredbe, ki jih lahko razumemo kot poskus približevanja politiki nacistične Nemčije.²¹ Trditev, da se je Koroščevo politika v času vodenja prosvetnega ministrstva v Cvetkovićevo vladi v tem času vsaj v določenih ozirih približala nemškim zahtevam, sama po sebi ni sporna, a omogoča različne interpretacije. Če so Koroščevo politiko v tem času nekateri zgodovinarji razumeli predvsem v pragmatičnem smislu iskanja rešitve za Slovenijo in obstoj Jugoslavije spričo izjemno težkega mednarodnega položaja, v katerem se je Kraljevina Jugoslavija znašla po kapitulaciji Francije 22. junija 1940,²² pa drugi zastopajo tezo, da se Korošec v tem času ni odločil zgolj za iskanje nekakšnega *modus vivendi* v novi konstelaciji političnih sil, kot so se tedaj vzpostavile na stari celini, temveč da je pri tem šlo za ideološko naslonitev na sile osi. Pri tem naj bi po besedah zgodovinarja Bojana Godeše,²³ vodilnega zagovornike te teze, odločilno vlogo igralo ideološko sozvočje med Koroščevo lastno politično usmeritvijo in fašistično ideologijo: "Prav ideološko sozvočje /.../ je bilo najpomembnejše vezivo, ki je slovenskim katoliškim krogom omogočalo tesno naslonitev na sile osi."²⁴ Koroščev ideološki profil, vsaj v zadnjem obdobju njegovega delovanja, naj bi bil torej soroden in povsem kompatibilen s fašizmom.²⁵

Kot rečeno, ta teza temelji predvsem na Koroščevem delovanju v zadnjem poglavju njegove politične kariere, ki mu lahko pripišemo taktično, ne pa ide-

²⁰ Z vstopom v vlado konec junija 1940 je Koroščevo politična pot ponovno doživela vzpon, saj je od 1939 bil "umaknjen" na politično manj pomembno mesto predsednika Senata. Podrobno o pomenu Korošca kot politika državnega formata v prvi jugoslovanski državi gl. Jurij Perovšek, "Korošec in temeljna vprašanja jugoslovanske države", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 77=NV42, št. 2–3 (2006), str. 92–103.

²¹ Mišljene so uredbe z antisemitsko vsebino, ki so omejile vpis Judov na srednje šole in univerze (t. i. *numerus clausus*), pa tudi uredbe za izboljšanje položaja nemške manjšine v Jugoslaviji. Več o tem gl. Godeša, *Čas odločitev*, str. 21–33.

²² Janko Prunk, "Politični profil in delo dr. Antona Korošca v prvi Jugoslaviji", *Prispevki za novejšo zgodovino* 31, št. 1 (1991), str. 45 (dalje: Prunk, "Politični profil in delo dr. Antona Korošca").

²³ Teza je sicer mnogo starejša. V Sloveniji jo je med prvimi, sicer na izrazito propagandističen način, zagovarjal Franček Saje, ki pa simpatij s fašistično Italijo in nacistično Nemčijo ni očitel le Korošču, temveč celotni tedanji jugoslovanski politični eliti; gl. Franček Saje, *Belogardizem. Druga, dopolnjena izdaja* (Ljubljana, 1952), str. 12–14 (dalje: Saje, *Belogardizem*).

²⁴ Godeša, *Čas odločitev*, 37. O tem gl. tudi: Bojan Godeša, "Maršal Petain, 'razkroj Zahoda' in nacistični novi red v očeh katoliškega tabora v času pred napadom sil osi na Jugoslavijo", *Prispevki za novejšo zgodovino* 49, št. 1 (2009), str. 255–267 (dalje: Godeša, "Maršal Petain"); Bojan Godeša, "Komunizem največja nevarnost naše dobe" – o idejnopolitičnem profilu vodstva političnega katolicizma na Slovenskem na predvečer napada sil osi na Kraljevino Jugoslavijo", *Prispevki za novejšo zgodovino* 58, št. 1 (2018), str. 130–139 (dalje: Godeša, "Komunizem največja nevarnost naše dobe").

²⁵ S tem izrazom ni mišljen le italijanski fašizem, temveč fašizem v širšem oz. generičnem smislu, tj. kot posebna politično-ideološka družina, kamor večina strokovnjakov uvršča tudi nemški nacionalsocializem. Pri tem je potrebno izpostaviti, da so med posameznimi gibanji, ki jih lahko uvrstimo v družino fašizmov (npr. med nemškim nacionalsocializmom in italijanskim fašizmom), obstajale tudi precejšnje razlike.

Anton Korošec (*dLib*)

ološko ozadje. Že nekateri sodobniki so Koroščevo politiko ugajanja Nemcem tako razumeli kot način zagotavljanja manevrskega prostora za ohranitev nevtralnega položaja Jugoslavije. Tako je njegovo pro-nemško politiko npr. tolmačil hrvaški voditelj in Koroščev kolega v Cvetkovičevi vladi Vladko Maček,²⁶ ki bi ga sicer težko označili za Koroščevega prijatelja, podobno pa je njegovo tedanjo politiko videl tudi hrvaški diplomat in publicist Bogdan Radica, ki mu prav tako ne moremo pripisovati posebnih simpatij do slovenskega političnega veljaka ali slovenskega političnega katolicizma. Korošec je Radici svojo politiko utemeljil s potrebo po tem, da se Jugoslavija izogne vojni, ki naj bi bila zanj

²⁶ Vladko Maček, *Memoari* (Zagreb, 2003), str. 204.

pogubna.²⁷ S tem se je njegova videnje stanja povsem ujemalo s pogledom drugih tedanjih vodilnih jugoslovanskih politikov, tudi kneza namestnika Pavla Karadordeviča ter predsednika vlade Dragiše Cvetkovića. Sicer izrazito pro-britanski knez Pavle je jugoslovansko zunanjo politiko v tem času prav tako lakonično izrazil s formulo: "Sve, samo ne rat."²⁸

Za ustrezno razumevanje Koroščevega idejno-političnega profila v tem času torej ni dovolj upoštevati zgolj nekaterih njegovih političnih odločitev v času vodenja prosvetnega ministrstva od junija do decembra 1941, temveč je nujno analizirati Korošca kot politika, postavljenega v izjemno težak mednarodnopolitični položaj, ki je grozil uničiti vse, kar je gradil velik del svoje politične kariere.²⁹ Iz tega stališča se moremo tudi približati njegovemu tedanjemu politično-idejnemu profilu, ki ga je sicer mogoče rekonstruirati le posredno. Kot najvažnejši vir se poleg t. i. Hvarskega programa,³⁰ kaže njegov položaj v katoliškem taboru oz. odnos do različnih katoliških političnih skupin v tem času.

Korošec je kot nesporni prvak SLS znotraj stranke vsekakor užival poseben status. Ugled, ki si ga je ustvaril s svojim odločilnim angažmajem v prekratnih letih 1917–1921, pa tudi s svojim spretnim političnim delovanjem v monarhiji Karadordevičev, kjer se je uveljavil kot vodilni slovenski politik, se je prelival tudi na širše družbeno področje.³¹ Korošca zato ni tako lahko uvrstiti v eno od za vpliv bojujočih se struj znotraj SLS. Ne glede na to pa obstaja precej indicev, da se je v zadnjem obdobju svojega političnega delovanja pomaknil v desno ter se približal tistemu polu katoliških politikov in intelektualcev, ki so se zavzemali za korporativno preoblikovanje družbe, sledeč družbenemu nauku Cerkve, kot ga je v okrožnici *Quadragesimo anno* leta 1931 podal papež Pij XI.

²⁷ Igor Grdina, "Bogdan Radica in Slovenci", *Dileme: razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine* 6, št. 2 (2022), str. 28.

²⁸ Prav tam, str. 29.

²⁹ Fran Saleški Finžgar je v svojih spominih zabeležil Koroščevo izjavo iz tega časa, ki po eni strani dokazuje prepričanje o lastni nenadomestljivosti, pa drugi pa nakazuje, da se je Korošec bal razpada države: "Držim, kar morem. Toda če se mi kaj primeri, potem razsul povsod: razpad strank, domovine in države, kaos. Poznam ljudi." (Fran Saleški Finžgar, *Zbrano delo. Dvanajsta knjiga* (Ljubljana, 1992), str. 419). Da je za Korošca Jugoslavija za Slovence kljub vsem težavam do konca bila najboljša možnost, potrjujejo vsi njegovi slovenski sopotniki. Še na predvečer izbruha druge svetovne vojne je Korošec na potrdil v pogovoru z Joškom Tischlerjem: "Najslabša Jugoslavija je za Slovence najboljša rešitev. Izbire nimamo." (Ruda Jurčec, *Skozi luči in sence (1914–1958). Tretji del (1935–1941)* (Buenos Aires, 1969), str. 293 (dalje: Jurčec, *Skozi luči in sence. Tretji del*)).

³⁰ Program je podrobneje predstavljen v nadaljevanju te razprave.

³¹ V 30. letih se je Korošček nesporni vodilni status kazal pri njegovih triumfalnih javnih nastopih, npr. na Slomškovi dnevi konec junija 1936 v Mariboru. V okviru slavlja je prav Korošček kot prvopodpisani lavantinskemu škofu Ivanu Jožefu Tomažiču slovesno izročil 400.000 podpisov za Slomškovo beatifikacijo (Andrej Rahten, "Akte in kronist Slovenske ljudske stranke", v: *O zgodovini slovenske krščanske demokracije. Spominski zapisi dr. Jakoba Mohoriča (1888–1976)*, ur. Andrej Rahten in Gregor Antolčič (Ljubljana, 2019), str. 279–280).

Za pravilno razumevanje Koroščevega ideološkega profila v tem času je treba upoštevati spremembe v mednarodnem političnem prostoru v 30. letih. Kot je že bilo izpostavljeno, je 30. leta zaznamovala splošna kriza liberalne demokracije in prepričanje, da bo prihodni razvoj šel v bolj avtoritarni smeri. Ta proces je zajel ljudi različnih političnih orientacij³² in ga zato *per se* ne moremo razumeti kot znak simpatij do fašizma, čeprav je fašizem kot politična ideologija v 30. letih dosegel svoj vrhunec. Tudi pri številnih katoliških političnih strankah je v tem času opazen premik na desno, ne le s poudarjanjem antikomunizma, temveč tudi z zahtevami po odpravi liberalnega parlamentarizma, torej parlamentov voljenih na podlagi splošne in enake volilne pravice, in njegovo nadomestitev s stanovskimi zastopstvi, torej za korporativistično preobrazbo družbe na gospodarskem in političnem področju.³³ Ta proces je vsaj deloma zajel tudi SLS. Za ideološki profil stranke v tem času je bilo pomembno, da je v tem času prišlo do razcepa s krščanskimi socialisti združenimi v Jugoslovanski strokovni zvezi. Do preloma je prišlo že na občem zboru leta 1932, ko je Srečko Žumer močno porazil Miho Kreka, ki je užival Koroščevo podporo. Leta 1935 so krščanski socialisti nato zavrnili vstop v vsedržavno Jugoslovansko radikalno zajednico (JRZ), v katero je Korošec vključil SLS.³⁴ Odhod krščanskih socialistov je *ipso facto* pomenil, da so se v stranki okrepil desni pol. Na vzpon desne struje znotraj SLS nakazuje tudi dejstvo, da je od 1930 do 1941 osrednji katoliški dnevnik *Slovenec* urejal Ivan Ahčin, ki je v tem času sodil med vodilne ideologe slovenske katoliške desnice, prav Ahčin pa je veljal tudi za enega najpomembnejših Koroščevih zaupnikov.³⁵ Poleg izpričanega Ahčinovega vpliva naj bi na Korošča v tem času čedalje močneje vplivala tudi Lambert Ehrlich in Ernest Tomec,³⁶ ki sta v tem času predstavljala vodilni osebnosti pri organizaciji in vzgoji slovenske katoliške mladine, pri čemer sta zagovarjala integralistična stališča.³⁷ Na Koroščevo približevanje tedanji katoliški desnici morda nakazuje tudi trditev dolgoletnega strankarskega veljaka Jakoba Mohoriča, da je Koro-

³² Ameriški diplomat George F. Kennan, eden od utemeljiteljev usmeritve ameriške zunanje politike po koncu druge svetovne vojne, je tako npr. v tem času ugotavljal, da bi morale tudi ZDA iti po poti ustavnih sprememb do končnega oblikovanja avtoritarne države (Mazower, *Temna celina*, str. 38).

³³ Martin Conway, *Catholic Politics in Europe, 1918–1945* (London–New York, 1997).

³⁴ Rahten, *Anton Korošec*, str. 426–427.

³⁵ Bojan Godeša, "Ivan Ahčin in Anton Korošec", v: *Izgubljeni spomin na Antona Korošča. Iz zapuščine Ivana Ahčina*, ur. Bojan Godeša in Ervin Dolenc (Ljubljana, 1999), str. 13–19.

³⁶ Egon Pelikan, *Tajno delovanje primorske dubovščine pod fašizmom* (Ljubljana, 2002), str. 255–256, str. 347. S tem se sklada zapis Cirila Žebota, po katerem naj bi Korošec Ehrlicha označil za "enega najbolj izobraženih in razgledanih slovenskih duhovnikov."; gl. Ciril Žebot, *Neminljiva Slovenija. Spomini in spoznanja iz razdobja sedemdesetih let od Majniške deklaracije* (Celovec, 1988), str. 73 (dalje: Žebot, *Neminljiva Slovenija*).

³⁷ Sintetično o Ehrlichu in njegovi misli gl.: Janez Juhant, *Lambert Ehrlich – prerok slovenskega naroda* (Ljubljana, 2022). O posameznih vidikih njegovega delovanja gl. prispevke v Edo Škulj (ur.), *Ehrlichov simpozij v Rimu* (Celje, 2002).

Lambert Ehrlich
(Wikimedia Commons)

šec v 30. letih obupal nad demokracijo: "Takrat pa je zavoljo obotavljajočega nastopanja zapadnih demokracij nad demokracijo obupal, izrekel je misel, da je preživela."³⁸

³⁸ Rahten in Antoličič (ur.), *O zgodovini*, 199. Po drugi strani pa obstajajo tudi pričevanja, da je Korošec zavračal avtoritarne prijeme, kot je zapisal njegov zaupnik Ivan Ahčin: "Na napačni poti se nahajajo vsi oni", je izjavil dr. Korošec, 'ki mislijo, da bi mogel našemu narodu kdaj zavladati kruti in surovi pofizem, brez narodovih pravic, proti demokraciji, brez zakona in brez reda.' /.../ Korošec je nanju opozoril kot na dva popolnoma istokrvna brata, ki se ne ločita ne po miselnosti, ne po duši, le da sta dva sprta, med seboj sovražna dvojčka." (Bojan Godeša in Ervin Dolenc (ur.), *Izgubljeni spomin na Antona Korošca. Iz zapuščine Ivana Ahčina* (Ljubljana, 1999), str. 183 (dalje: Godeša in Dolenc (ur.), *Izgubljeni spomin*).

Korošec in Akademski klub Straža

Upoštevajoč vse te indice pa je najpomembnejši vir za Koroščevo politično orientacijo v 30. letih že omenjeni Hvarski program, ki predstavlja edinstven primer idejno-političnega programa, ki ga vsaj z določeno verjetnostjo lahko pripišemo neposredno Korošču. Program je Korošec oblikoval v času svoje internacije na Hvaru junija 1934 in ga predal članoma bodoče Akademске skupine Straža, Cirilu Žebotu in Francu Casarju. Krajši nagovor naj bi predstavljal Koroščevo vodilo članom skupine za nadaljnje delo.³⁹ Po Koroščevi smrti je bil program objavljen v glasilu *Straža v vibarju*, in sicer na podlagi lastnoročnega Koroščevega zapisa.⁴⁰

Kaj nam Hvarski program pove o Koroščevi politični usmeritvi? Sledeč zapisanemu je sredi 30. let Korošec pristajal na stališča tedanje katoliške desnice. Jasno naj bi se namreč zavzel za integralno prenovo družbe na katoliški osnovi, politično in gospodarsko pa za reorganizacijo političnega sistema v korporativnem smislu:

Povsod Boga! Proč z liberalnimi in marksističnimi frazami, ki so tuje našemu narodu! Brez moralne obnove v Bogu ne bo rešitve iz gospodarskega in socialnega kaosa. Delujemo zato v tem oziru s Katoliško akcijo! Vera v družino, šolo, literaturo in vse javno življenje! /.../ Držeč se smernic, podanih v papeževih okrožnicah, se izrekamo za korporativni družabni in gospodarski red osnovan na krščanskem organskem pojmovanju družbe, da se zajamči interes skupnosti in svoboda osebnosti. /.../ Obsojamo kapitalistični in komunistični gospodarski red. Odklanjamo totalitetno ureditev države, izoblikovano v komunizmu in fašizmu, ki odvzema ostalim družbenim edinicam in poedincem vsako avtonomijo in svobodo. /.../⁴¹

Kot je opozoril Janko Prunk, ni popolnoma gotovo, da lahko te besede res pripišemo neposredno Korošču. Objavljene so namreč bile šele po njegovi smrti, poleg tega pa izkazujejo veliko podobnost s tedanjimi spisi vodilnih predstavnikov skupine Straža.⁴² Glede na nesporno avtoriteto, ki jo je Korošec užival v katoliškem taboru, ni presenetljivo, da so si različne skupine prizadevale za okrepitev svojega položaja s "prisvajanjem" Korošča. Nekoliko neprepričljivo deluje tudi poudarjanje papeških okrožnic glede na dejstvo, da Korošec kljub očitkom političnih nasprotnikov, da vodi politiko Vatikana, politično ni

³⁹ Žebot, *Nemirljiva Slovenija*, str. 73.

⁴⁰ *Straža v vibarju*, 17. 12. 1940, št. 14, str. 53.

⁴¹ Prav tam. Program je objavljen tudi v: Žebot, *Nemirljiva Slovenija*, str. 73–74.

⁴² Prunk, "Politični profil in delo dr. Antona Korošča", str. 44.

deloval kot izvrševalec želja papeške diplomacije⁴³ oz. je celo sam poudarjal, da so njegovi stiki z Vatikanom rahli.⁴⁴ Po drugi strani pa v prid avtentičnosti zapisa govori dejstvo, da se je o Hvarskem programu govorilo že pred Koroščevo smrtjo ter se navajalo nekatere njegove misli, prav tako je potrjeno, da so ga stražarji res obiskali na Hvaru.⁴⁵ Poleg tega se izjave tudi ujemajo s številnimi vidiki Koroščevega političnega delovanja, predvsem njegovega ostrega zavračanja komunizma in liberalizma, ki so ga v tedanji katoliški *formi mentis* poosebljali predvsem Judi in prostožidarji.⁴⁶

Koroščev negativni odnos do komunizma je dobro izpričan. Poleg načelnega odklanjanja marksistične filozofske podlage komunizma, je odpor izviral tudi iz prepričanja, da komunizem predstavlja katolištvu nevarno ideologijo, kot je večkrat javno opozarjal. Skladno s tem je predvsem v času, ko je zasedal položaj notranjega ministra v Stojadinovičevi vladi, vodil proti jugoslovanskim komunistom oster boj, nad katerim so bili impresionirani celo notorično antikomunistični srbski politiki.⁴⁷ O njegovem nasprotovanju prostožidarstvu je sicer manj podatkov, a o njem ni dvoma. Poleg že omenjenega Mihaila Konstantinoviča je nanj opozoril tudi Ivan Ribar, ki je v Korošču videl "zakletega sovražnika masonerije."⁴⁸ Prepričanje o vsesplošno razširjenem vplivu prostožidarjev in njihovem nasprotovanju katolicizmu je bilo tudi sicer v tem času splošno razširjeno v katoliških krogih in katoliškem tisku. Koroščev zaupnik Ivan Ahčin je leta 1939 o prostožidarstvu izdal knjigo, v kateri je prostožidarstvo povezoval z Judi in komunisti, saj naj bi jih vse povezoval materialistični svetovni nazor in sovraštvo do Katoliške cerkve.⁴⁹

Hvarski program pa je poleg vsebinskega vidika pomemben tudi zato, ker njegov izvir odpira tematiko, ki doslej še ni bila deležna obsežnejše obravnave, namreč odnos med Koroščem in stražarji.⁵⁰ Stražarji so v raziskavah o slovenskem katoliškem taboru pred drugo svetovno vojno namreč splošno predstavljeni kot najizrazitejši predstavniki katoliške desnice.⁵¹ Koroščev odnos do Straže doslej ni bil deležen večje pozornosti, a stiki Korošca s stražarji so bili

⁴³ Njegovi odnosi z dolgoletnim nuncijem Ermenegildom Pellegriettijem so bili zelo slabi; več o tem gl. Bogdan Kolar, "Korošec in osrednja cerkveno-politična vprašanja v jugoslovanski državi", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 77=Nv42, št. 2–3 (2006), str. 192–208.

⁴⁴ Andrej Rahten, *Izidor Cankar – Diplomati dveh Jugoslavij* (Ljubljana, 2009), str. 75.

⁴⁵ Prunk, "Politični profil in delo dr. Antona Korošca", str. 44–45. O obisku na Hvaru je po Koroščevi smrti poročala *Straža v viharju* ("Dr. Korošec in Straža", *Straža v viharju*, 17. 12. 1940, št. 14, str. 55).

⁴⁶ Po dnevniku Mihaila Konstantinoviča, je Korošec imel "dve fiks-ideje: masone i komuniste". Gl.: Mihailo Konstantinovič, *Politika sporazuma: dnevniške beleške 1939–1941; londonske beleške 1944–1945* (Novi Sad, 1998), str. 191 (dalje: Konstantinovič, *Politika sporazuma*).

⁴⁷ Rahten, *Anton Korošec*, str. 420–422.

⁴⁸ Citirano po Rahten, *Anton Korošec*, str. 418.

⁴⁹ Ivan Ahčin, *Prostožidarstvo* (Ljubljana, 1941); gl. tudi Rahten, *Anton Korošec*, str. 419.

⁵⁰ Podrobneje o nastanku Straže in njeni ideologiji v nadaljevanju te razprave.

⁵¹ Gl. npr. Pelikan, *Akomodacija ideologije političnega katolicizma*, str. 134.

pogosti in tesni, tako da lahko sklepamo, da je Korošec vsaj do določene mere simpatiziral s stražarskim programom. Iz tega razloga se njegov odnos do stražarjev kaže kot pomemben kamenček v mozaiku za razumevanje Koroščevega idejno-političnega profila v tem času.

Stražarji predstavljajo skupino slovenskih katoliških študentov, ki so od začetka 30. let najprej začeli delovati neformalno, od leta 1937 pa kot uradno registrirano društvo, Akademski klub Straža. Njegov nastanek in delovanje se je od vsega začetka vrtelo okrog njihovega nespornega duhovnega vodje, univerzitetnega profesorja Lamberta Ehrlicha, ki je mu je škof Gregorij Rožman leta 1931 poveril skrb za študentsko pastoralo na ljubljanski univerzi. Nastanek stražarjev kot posebne študentske skupine je treba razumeti v okviru notranjih trenj, ki so se v tem času razvile znotraj Akademске zveze, tj. zveze katoliških študentskih društev. Katoliške študente je podobno kot katoliški tabor v celoti v tem času močnejše zajel proces polarizacije, poleg tega pa so se v nekatere klube prikrito vključevali tudi komunisti, ki so želeli med katoliške študente vnesti pro-komunistične ideje.⁵² V teh okoliščinah se je okrog Lamberta Ehrlicha začela zbirati skupina katoliških študentov, ki je predstavljala začetek kasnejšega kluba. Ciril Žebot, eden najpomembnejših predstavnikov skupine, je za začetek njihovega delovanja označil debatni večer o okrožnici *Quadragesimo anno* v organizaciji Akademске zveze novembra 1931, na kateri predsednik Marjan Dermastia Ehrlichu ni dovolil, da bi odgovoril na napade. Slednji je nato s skupino študentov protestno zapustil debatni večer.⁵³ Vendar poznejši stražarji takrat, kot rečeno, še niso bili organizirani kot posebno društvo. Nadaljnji korak v razvoju v tej smeri predstavlja ustanovitev časnika *Straža v viharju*, ki je začel izhajati jeseni 1934, najprej kot štirinajstdnevnik, od 1936 pa kot tednik. *Straža v viharju* je nastala kot odgovor na strokovno-informativni list univerze *Akademski glas*, ki so ga stražarji ocenili kot prikriti instrument marksistov.⁵⁴ Straža se je kot formalna organizacija oblikovala šele 26. aprila 1936, in sicer najprej kot cerkvena organizacija, naslednjega leta pa je kot študentsko društvo z uradnim imenom Akademski klub Straža. Klub je v prvem letu obstoja štel 50 članov, naslednje študijsko leto je število naraslo na okrog 100. Med najvidnejše člane so poleg Ehrlicha, Žebota in Casarja sodili še Rudolf Čuješ, Pavle Verbic, Anton Tepež in Matej Poštovan.⁵⁵

Kot je bilo že izpostavljeno, Koroščevi stiki s stražarji doslej še niso bili deležni večje pozornosti. Njihovo povezavo s Koroščem je sicer izpostavil Franček

⁵² Tak je bil npr. Jože Brilej, v 30. letih član krščanskosocialističnega kluba Borba, pa tudi Ivo Rupnik in Marjan Dermastia, člana kluba Danica; gl. Žebot, *Neminljiva Slovenija*, str. 62–63.

⁵³ Žebot, *Neminljiva Slovenija*, str. 64–65.

⁵⁴ Tamara Griesser Pečar, "Ciril Žebot in Akademski klub Straža", v: *Usode Slovencev v vrtincu 20. stoletja*, ur. Tamara Griesser Pečar in Jelka Piškurić (Ljubljana, 2019), str. 75–78 (dalje: Griesser Pečar, "Ciril Žebot in Akademski klub Straža"); gl. tudi Žebot, *Neminljiva Slovenija*, str. 91.

⁵⁵ Griesser Pečar, "Ciril Žebot in Akademski klub Straža", str. 79–80.

Saje, ki je zapisal, da je bil prav Korošec med njihovimi "vzgojitelji", a je njegova trditev zgolj poskus pavšalne diskreditacije.⁵⁶ Glede na ohranjene podatke pa je Korošec s stražarji dejansko imel dokaj tesne odnose, saj je na več načinov podpiral delovanje skupine. S stražarji je gojil redne stike, začenši z že omenjenim obiskom na Hvaru leta 1934.⁵⁷ V prihodnjih letih je podprl delovanje skupine na različne načine. Kot je zapisal Ciril Žebot, so imeli do Korošca v Beogradu neposredni dostop, torej brez pomoči posrednikov, Korošec pa je Žebota in Casarja tudi redno vabil, da ga pričakata ob njegovih prihodih na ljubljansko železniško postajo. Pri tem se je zanimal predvsem za razmere na ljubljanski univerzi. Pripadniki skupine so ga tudi sicer obiskovali v Marijanišču, kjer je bival v Ljubljani, ob posebnih priložnostih pa tudi v Beogradu.⁵⁸ V Marijanišču je Korošec po vrnitvi iz internacije za stražarje pozimi 1934–1935 imel več tajnih seminarjev, na katerih jim je predaval o trenutnem političnem položaju. Seminarjev se je po Žebotovih ocenah udeležilo približno 200 študentov.⁵⁹

Delovanje Straže je Korošec podpiral tudi preko neformalnih seminarjev o perečih notranje- in zunanjepolitičnih vprašanjih, ki jih je za člane skupine organiziral med poletnimi počitnicami v Begunjah. Cirilu Žebotu, do katerega je zaradi prijateljstva s Franjem Žebotom gojil posebno naklonjenost, je avgusta 1938 omogočil tudi udeležbo na enomesečnem tečaju v Tatranski Lomnici na Slovaškem,⁶⁰ ob doktoratu pa mu je podaril dragoceno zlato uro. Kot se spominja Jurčec, je to bil znak posebne Koroščeve naklonjenosti in napoved bleščeče kariere za mladega Žebota.⁶¹ A poleg naklonjenosti Žebotu je Korošec tudi sicer podpiral delovanje Straže, mdr. je poskrbel za njeno znanstveno knjižnico in radijski aparat v društvenih prostorih na Semeniški ulici 2 v Ljubljani.⁶² Poleg tega je članom skupine redno predaval in usmerjal pisanje stražarskega glasila *Straža v viharju*.⁶³ O Koroščevem podpiranju stražarjev navsezadnje priča tudi dejstvo, da so se po njegovem posredovanju nekateri pomembni pripadniki skupine po zaključku študija tudi zaposlili na pomembnih strankarskih funkcijah. Franc Casar je tako na Koroščevo željo

⁵⁶ Saje, *Belogardizem*, str. 129.

⁵⁷ Obisk Žebota in Casarja na Hvaru je pripravil Lambert Muri. Namen obiska je bil Korošca obvestiti o razmerah na ljubljanski univerzi, Korošec pa naj bi obenem katoliškim študentom podal smernice na nadaljnje delo. Žebot je Korošca sicer poznal že prej, saj je bil njegov oče Franjo Žebot pomemben politik SLS, ki je bil s Korošcem povezan že vse od začetka njegovega javnega udejstvovanja (Žebot, *Nemiljiva Slovenija*, str. 72).

⁵⁸ Žebot, *Nemiljiva Slovenija*, str. 131–132.

⁵⁹ Prav tam, str. 75–76.

⁶⁰ Prav tam, str. 134–135.

⁶¹ Jurčec, *Skozi luči in sence. Tretji del*, str. 213–216.

⁶² Griesser Pečar, "Ciril Žebot in Akademski klub Straža", str. 80. Koroščevo moralno in materialno podporo Straži v svojih spominih omenja tudi Ruda Jurčec; gl. *Skozi luči in sence. Tretji del*, str. 114.

⁶³ "Dr. Korošec in Straža", *Straža v viharju*, 17. 12. 1940, št. 14, str. 55–56.

Ciril Žebot (Wikimedia Commons)

postal pomočnik Frana Kulovca v slovenski veji JRZ,⁶⁴ Matej Poštovan pa je februarja 1939 postal Koroščev osebni tajnik.⁶⁵ Uradniški karieri sta v tem času s pomočjo Korošca začela tudi stražarja Pavel Verbic in Štefan Falež.⁶⁶

Spričo Koroščevega vsestranskega podpiranja delovanja Straže se zdi, da je slednji stražarjem predvidel osrednjo vlogo v SLS in katoliškem kulturnem življenju, postali naj bi nekakšna strankarska avantgarda.⁶⁷ Glede na to, da je šlo za odločno katoliško usmerjene mlade izobražence, to ni presenetljivo, saj je izpričano, da se je Korošec dobro zavedal pomena kulture in idejnega boja za

⁶⁴ Žebot, *Nemirljiva Slovenija*, str. 131.

⁶⁵ Jurij Perovšek, *Politika in moderna. Idejnopolični razvoj, delovanje in zarez v slovenski politiki od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne* (Ljubljana, 2022), str. 293.

⁶⁶ Rahten, *Anton Korošec*, str. 425.

⁶⁷ Prav tam.

dolgoročni obstoj katoliške prevlade v javnem življenju, predvsem za soočenju s komunizmom, kot je zapisal njegov tesni sodelavec Ivan Ahčin:

Opozoril pa je tudi takoj, da se zlasti proti komunizmu ne zadostuje boriti le s silo: 'Ideje je treba postaviti proti ideji. V službo te velike borbe za ideje se morata postaviti cerkev in šola, se morajo postaviti politične stranke, kulturna in socialna društva ter gospodarske organizacije in celokupno njihovo članstvo, mora se dvigniti val za valom, da zajame ves narod.'⁶⁸

Glede na tesne stike med Korošcem in stražarji lahko sklepamo, da ga je z njimi povezovala tudi idejna bližina. Težko si namreč predstavljamo, da bi tako vsestransko podpiral skupino, ki ne bi delila njegovih lastnih stališč, vsaj v veliki meri. Posledično meniva, da predstavlja idejni profil stražarjev pomemben vir za razumevanje Koroščevih lastnih politično-idejnih prepričanj v 30. letih. Zato se postavlja vprašanje, kakšna je bila njihova politična usmeritev ter kam jo lahko umestimo v tedanjem političnem prostoru.

Idejnopolitični profil Straže

Stražarji so bili v povojnem času pavšalno obsojeni simpatij s fašizmom, običajno preko skovanke "klerofašizem". Franček Saje je tako zapisal, da je bila Straža "udarna klerofašistična četa na ljubljanski univerzi".⁶⁹ Njen cilj naj bi bil prevzem vodilne vloge v slovenskem katoliškem gibanju, "ki naj bi v avtonomni ali svobodni Sloveniji, povezani z ostalimi srednjeevropskimi katoliškimi narodi, uvedel totalitaren režim s korporativno gospodarsko ureditvijo".⁷⁰ Sajatova oznaka je seveda tipična za obdobje, v katerem so ideološki aparati države skušali diskreditirati nasprotnike komunizma, tudi ali predvsem z istovetenjem le-teh s fašizmom. A tudi v letih po osamosvojitvi stražarji še niso bili deležni poglobljene zgodovinopisne obravnave, tako da je predstava o njihovi ideološki usmerjenosti ostala v veliki meri površinska oz. pod vplivom starejših

⁶⁸ Godeša in Dolenc (ur.), *Izgubljeni spomin*, str. 184.

⁶⁹ Saje, *Belogardizem*, str. 129.

⁷⁰ Prav tam, str. 130–131.

predstav,⁷¹ ki ne ustrezajo kompleksnosti stražarskih pozicij.⁷² Očitno je, da bo treba prevladujočo predstavo o Straži še revidirati, za kar bodo potrebne obsežnejše raziskave, ki presegaajo okvire te razprave. Za celovito razumevanje idejno-političnega profila Straže, ki se kaže kot pomemben tudi za razumevanje Korošca v tem času, zato v zadnjem delu razprave podajava zgolj oris idejno-političnega profila stražarjev preko vsebinske in diskurzivne analize njihovega lista *Straža v viharju*. Celovita predstavitev ideologije stražarjev bi presegla okvir te razprave, zato se osredotočava predvsem na tiste točke, na podlagi katerih so stražarjem doslej običajno pripisovali podobnosti s fašizmom, in sicer na zagovarjanje korporativizma ter antisemitizma.⁷³ Kot opozarja Michael Freeden, je za pravilno razumevanje posameznih političnih konceptov nujna njihova umestitev v konkreten zgodovinski, geografski in ideološki okvir.⁷⁴

Osnovne idejno-politične usmeritve Straže so temeljile na temelju tedanjega papeškega učiteljstva in katoliške politične tradicije. V strnjeni obliki so ta vodila bila zajeta tudi v že omenjenih Hvarskih točkah, ki jih je pripravil Korošec. Slednje izpostavljajo boj proti komunizmu, fašizmu in kapitalizmu ter boj za korporativni sistem, kot je bil predstavljen v encikliki *Quadragesimo anno* papeža Pija XI., pa tudi obramba slovenskih dežel pred tujimi vplivi. Kljub izrazito slovensko nacionalističnim tonom v njihovem programu pa stražarji niso bili separatisti. Tako kot Korošec so videli v Jugoslaviji v danem trenutku edino možnost za razvoj in obstanek Slovencev.⁷⁵

⁷¹ V *Slovenski kroniki XX. stoletja*, osrednji poljudnoznanstveni zgodovinski publikaciji po osamosvojitvi, je tako npr. zapisano, da "so se nekateri mladi intelektualci akademskega kluba konec 30. let zelo približevali fašizmu". To naj bi se kazalo na sledeče načine: "V Straži v viharju najdemo tako kratke citate iz Hitlerjevega Mein Kampfa, hvalnice diktatorskemu režimu v Avstriji, Mussoliniju, portugalskemu diktatorju Salazarju, španskemu diktatorju Francu ali poznejšemu francoskemu narodnemu izdajalcu maršalu Pétainu, na drugi strani pa npr. zadovoljstvo ob padcu demokratične Češkoslovaške ipd." (Egon Pelikan, "Straža v viharju", v: *Slovenska kronika XX. stoletja. 1900–1941*, ur. Marjan Drnovšek in Drago Bajt (Ljubljana, 2005), str. 401).

⁷² Na to je opozoril že Andrej Vovko; gl. "Stališča Straže v viharju do nekaterih sodobnih vprašanj", v: *Ebrtičbov simpozij v Rimu*, ur. Edo Škulj (Celje, 2002), str. 221.

⁷³ Tako Boris Mlakar trdi, da naj bi stražarski antisemitizem bil znak "razumevanja" do nekaterih elementov fašizma (Boris Mlakar, "O percepciji oziroma o odnosu do vprašanja demokracije pri akademskem društvu Straža", v: *Problemi demokracije na Slovenskem v letih 1918–1941*, ur. Jože Pirjevec in Janko Pleterski (Ljubljana, 2007), str. 279). Trditev je neustrezna že iz splošnega metodološkega vidika, saj antisemitizem ne predstavlja *conditio sine qua non* fašizma kot politične ideologije, zato ga samega po sebi tudi ne moremo razumeti kot eno od ideoloških lastnosti, ki bi bile *ipso facto* znak fašizma; gl. npr. Juan J. Linz, *Totalitarian and Authoritarian Regimes* (Boulder–London, 2000), str. 120.

⁷⁴ Splošno o tem gl. Michael Freeden, *Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach* (Oxford, 1996).

⁷⁵ V tem oziru so se stražarji tudi bistveno razlikovali od hrvaških križarjev (predstavnikov hrvaške srednješolske Katoliške akcije), ki so se v svojem programu in govorih izogibali besedi Jugoslavija. Zato so z veseljem pozdravili nastanek Neodvisne države Hrvaške; gl. Sandra Prlenda, "Young, Religious, and Radical: The Croat Catholic Youth Organizations, 1922–1945", v: *Ideologies and National Identities: The case of Twentieth-Century Southeastern Europe*, ur. John Lampe in Mark Mazower (Budapest–New York, 2004), str. 88–109.

Pij XI. (*Wikimedia Commons*)

Podobno kot pri številnih drugih konservativnih katoliških političnih gibanjih v tem času, je osrednja vloga v njihovem političnem programu imela težnja po stanovsko-korporativni družbeni preobrazbi. Privlačnost korporativizma je

neposredno temeljila na recepciji enciklike *Quadragesimo anno*,⁷⁶ za globlje razumevanje pomena korporativizma v tedanjem katoliškem taboru pa moramo upoštevati tudi dva globlja dejavnika. Prvi zadeva iskanje alternativne smeri v družbeno-političnem razvoju, ki bi predstavljal katoliški odgovor liberalnemu kapitalizmu in socializmu. Kot pronicljivo ugotavlja Tomaž Simčič, je bilo iskanje alternative obstoječemu gospodarsko-političnemu sistemu, značilnem za velik del katoliškega kulturnega življenja vse od sredine 19. stoletja dalje, pravzaprav izraz defenzivne naravnosti v odnosu do družbenih sprememb. Za pogosto agresivno retoriko se je v bistvu skrivala obrambna miselnost.⁷⁷ Drugi, veliko neposrednejši vzrok za privlačnost korporativistične miselnosti pa predstavljajo konkretne gospodarske in politične razmere v 30. letih, ko se je svet spopadal s posledicami velike gospodarske krize. Kot je bilo že izpostavljeno, je v teh okoliščinah prišlo do splošne krize legitimnosti liberalno-demokratskega sistema in prepričanja, da prihodnost leži v bolj avtoritarnih oblikah vladanja.⁷⁸

Skladno s tem lahko v *Straži v viharju* od samega začetka sledimo propagiranju stanovsko-korporativistične družbene preobrazbe. List je pozornost posvečal različnim "eksperimentom" v tej smeri, ki so se v 30. letih 20. stoletja uveljavljali po Evropi, predvsem v sosednji Avstriji in na Portugalskem. Prav tako jih je močno zanimal korporativistični sistem v Mussolinijevi Italiji. Ciril Žebot je zato konec tridesetih let študijsko odšel v Milano, kjer je raziskoval fašistični korporativizem.⁷⁹ Glede na zagovarjanje preobrazbe družbe na političnem in gospodarskem področju v korporativističnem smislu, se lahko strinja s tezami, ki opozarjajo na nedemokracijsko strahovost stražarjev (in nekaterih drugih katoliških skupin tega časa) v smislu današnjega razumevanja demokracije.⁸⁰ A to še ne pomeni, da jim lahko pripisujemo zagovarjanje fašizma ali nasprotovanje vsakršnim demokratičnim načelom.

⁷⁶ V encikliki je papež nakazal, da je korporativizem najidealnejša družbena ureditev, a ob načelnem opisu pravične gospodarske ureditve s katoliškega vidika, so ostale nepojasnjene številne podrobnosti o konkretnem delovanju katoliškega korporativizma v praksi. Strnjeno o nastanku, vsebini in vplivu enciklike gl. John Pollard, "Corporatism and political Catholicism. The impact of political Catholicism in inter-war Europe", v: *Corporatism and Fascism. The Corporatist Wave in Europe*, ur. Antonio Costa Pinto (London–New York, 2019), str. 47–54 (dalje: Pollard, "Corporatism and political Catholicism").

⁷⁷ Tomaž Simčič, Mesto demokracije v miselnem sistemu Tomčevih Mladcev Kristusa Kralja, v: *Problemi demokracije na Slovenskem v letih 1918–1941*, ur. Jože Pirjevec in Janko Pleterški (Ljubljana, 2007), str. 302.

⁷⁸ Več o tem gl. Mazower, *Temna celina*, str. 15–42.

⁷⁹ Svoje izsledke je strnil v knjigi *Korporativno narodno gospodarstvo*, ki predstavlja prikaz fašističnega korporativizma; gl. Ciril Žebot, *Korporativno narodno gospodarstvo: korporativizem, fašizem, korporativno narodno gospodarstvo* (Celje, 1939).

⁸⁰ Prim. npr. Egon Pelikan, "Vsi antikomunisti – vsi demokrati", v: *Mitsko in stereotipno v slovenskem pogledu na zgodovino*, ur. Mitja Ferenc in Branka Petkovšek (Ljubljana, 2006), str. 273–283.

Natančnejša analiza pisanja *Straže v vibarju* razkriva kritičen odnos do korporativističnih poskusov, pri čemer pisanje sledi papeževi kritiki fašistične Italije. Stanovsko preoblikovanje države je *Straža* za razliko od fašizma utemeljevala na podlagi katoliške politične in filozofske tradicije, segajoče do Tomaža Akvinskega, pri čemer naj bi država bila

organizem višje vrste, ki organsko spaja manjša občestva, v katerih sodelujejo ljudje različnih kakovosti in sposobnosti in razni poklici najprej in neposredno za smoter svojega ožje občestva, s tem pa hkrati za skupni najvišji smoter države, za občo blaginjo. Države torej ne sestavljajo neposredno posamezniki, marveč večja in manjša občestva.⁸¹

Skladno s tem manjša "občestva" ohranjajo svojo avtonomijo, ki jim jo države ne sme vzeti. To velja posebej za družino, pa tudi za ostale družbene skupine:

Država naj predvsem družini vrne njene naravne pravice. /.../ Občinam naj država pušča njih avtonomijo v najširšem obsegu ter njih samoupravno udejstvovanje vneto podpira. – Vso širokogrudnost pa naj pokaže napram poklicnim stanovom, ki jih je individualistična država razbila.⁸²

Očitno je, da je korporativistični sistem, kot so ga zagovarjali stražarji, dejansko predvideval omejevanje državne oblasti ter (delno) avtonomijo družbenih podsistemov, s čimer se je močno razlikoval od fašistične ideje totalne države, ki je bila sinonim za totalno oblast.⁸³ Pri tem je *Straža v vibarju* pozornost posvečala predvsem gospodarskemu korporativizmu, tj. ureditvi gospodarskega življenja v državi na korporativni osnovi. Manj pozornosti je bil delež politični korporativizem (v smislu preoblikovanja parlamentov individualno voljenih poslancev v stanovska zastopstva), čeprav lahko v razpravah o "krščanski ljudski državi" prepoznamo razmišljanja v tej smeri, ne da bi bila sestava "upravno-politične" državne funkcije pri tem natančneje razdelana. Vsekakor pa je vsaj na teoretični ravni predvidevala nadaljnji obstoj demokratičnih elementov.⁸⁴

Razlike med katoliškim in fašističnim razumevanjem korporativizma je *Straža v vibarju* tudi pogosto izpostavljala in tematizirala. Pomanjkanje samouprave in avtonomije so pisci že od samega začetka izhajanja lista zaznali pri

⁸¹ "Država – organizem", *Straža v vibarju*, 10. 11. 1934, št. 2, str. 5.

⁸² Prav tam, str. 6.

⁸³ Gl. npr. Matic Batič, "Dell'Italia nei confini / son rifatti gli Italiani!": italijanski fašizem in njegov koncept *italianità*", *Acta Histriae* 24, št. 4 (2016), str. 819–836.

⁸⁴ Žebot je tako npr. še vedno predvideval nadaljnji obstoj političnih strank; gl. "Sestav krščanske ljudske države", *Straža v vibarju*, 1. 2. 1936, št. 9, str. 73–74. Gl. tudi Mlakar, "O percepciji", str. 283–289.

italijanskem fašizmu: "Zato je smešno ali pa zlobno, ako kdo fašistično državo prikazuje kot stanovsko državo, kakršno si zamišlja krščanska socializacija."⁸⁵ Več upanja je Straža polagala razvoj v sosednji Avstriji, a tudi do korporativizma v avstrijski *Ständestaat*, ki je sebe predstavljala kot utelešenje katoliške stanovske ideje,⁸⁶ je ohranila precejšnjo mero kritičnosti. Tudi avstrijski sistem naj bi namreč zaznamovalo premalo samouprave na nižjih ravneh: "Kar tiče avstrijski poskus, je gotovo boljši, ali bo pa to res prava stanovska država, to se bo šele videlo, ko bodo osnovane korporacije. Zdi se, da tudi tu ne bo zadostne samouprave."⁸⁷

Korporativistični koncept stražarjev se je torej bistveno razlikoval od korporativističnega modela, kot ga je razvila fašistična Italija.⁸⁸ Kot izpostavlja John Pollard, je katoliški korporativizem temeljil na tradiciji srednjeveških samoupravnih mest in srednjeveških cehov in je torej predvideval avtonomijo korporacij.⁸⁹ Skladno s tem je papež Pij XI. v encikliki *Quadragesimo anno* kritično opozoril na dejstvo, da v fašistični Italiji korporativizem služi kot pretveza za nadzorovanje vseh družbenih podsistemov s strani države,⁹⁰ podobne trditve pa lahko redno zasledimo tudi v *Straži v viharju*, ki je vseskozi vztrajala pri načelu subsidiarnosti in avtonomije stanov.⁹¹

Podobno kot za korporativizem lahko tudi za antisemitiski diskurz v *Straži v viharju* opazimo pomembne razlike v primerjavi z rasističnim proti-judo-
vstvom, značilnim za nekatera fašistična gibanja, predvsem za nemški nacizem,

⁸⁵ "Stanovska država brez maske", *Straža v viharju*, 1. 12. 1934, št. 4, str. 15. O tem gl. tudi "Knjige", *Straža v viharju*, 15. 3. 1935, št. 14, str. 64.

⁸⁶ O tem gl. npr. Gerhard Botz, "Corporatist state' and the enhanced authoritarian dictatorship: the Austria of Dollfuss and Schuschnigg (1933–38)", v: *Corporatism and Fascism. The Corporatist Wave in Europe*, ur. Antonio Costa Pinto (London–New York, 2019), str. 144–173.

⁸⁷ "Stanovska država brez maske", *Straža v viharju*, 1. 12. 1934, št. 4, str. 15. *Straža v viharju* je sicer razvoju v avtoritarnih državah, ki so se vsaj uradno naslanjale na katoliški korporativizem posvečala sorazmerno malo pozornosti. Tudi v primerih obravnave je bil ton pogosto precej kritičen. Tako je npr. kritično ocenila tudi reksistično gibanje v Belgiji ("Gibanje REX v Belgiji", *Straža v viharju*, 1. 2. 1936, št. 9, str. 75–76).

⁸⁸ V nacistični Nemčiji se korporativizem nasprotno sploh ni oblikoval, saj je nasprotoval nekaterim temeljnim načelom nacistične ideologije. Nacizem ni bil pripravljen sprejeti nobenih institucij, ki bi lahko omejile moč stranke oz. neposredni stik med nemškim ljudstvom in njegovim "vodjo"; več o tem gl. Klaus Neumann, "Inter-war Germany and the corporatist wave, 1918–39", v: *Corporatism and Fascism. The Corporatist Wave in Europe*, ur. Antonio Costa Pinto (London–New York, 2019), str. 134–137. Zato je povsem neutemeljena trditev Bojana Godeše, da naj bi prilagoditev nacističnemu "novemu redu" vsebovala tudi vzpostavitev korporativističnega sistema (Godeša "Maršal Petain", str. 265).

⁸⁹ Pri tem je treba opozoriti, da je bila podoba predmodernega sistema pri številnih katoliških mislecih močno idealizirana; gl. Pollard, "Corporatism and political Catholicism", str. 42–45.

⁹⁰ *Quadragesimo anno*, 95, dostopno na: https://www.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19310515_quadragesimo-anno.html, pridobljeno 5. 1. 2023.

⁹¹ Gl. npr. "Stanovska ideja in ureditev gospodarstva", *Straža v viharju*, 10. 1. 1935, št. 8, str. 35; "Stanovska ideja in organizacija stanov", *Straža v viharju*, 20. 1. 1935, št. 9, str. 38; "Stanovska ideja in samoupravno načelo", *Straža v viharju*, 1. 6. 1935, št. 19, str. 102.

romunsko Železno gardo ali italijanski fašizem v drugi polovici 30. let. Pri tem je treba najprej izpostaviti, da je antisemitski diskurz v stražarskem tisku vsekar bil močno prisoten. Že v drugi številki je tako npr. časopis obsodil nekatera literarna dela prevedena v slovenščino, v katerih naj bi prevladoval "židovsko-meščanski" in marksistični vpliv:

Namesto resnično zdravih slovenskih del smo dobili množico prevodne literature židovskega – meščanskega in marksističnega izvora, ki zastruplja zdravo mišljenje slovenske mladine še preden ta povsem zraste z narodovo dušo. Židovsko-materialističen strup nasilno trga z narodnega drevesa mlade poganjke.⁹²

Podobnemu diskurzu lahko sledimo tudi v številnih drugih številkah lista vse do njegovega konca.

Ne da bi želela kakorkoli omalovaževati antisemitizem, značilen za pisanje *Straže v vibarju*, je vendarle treba izpostaviti, da njen antisemitski diskurz ni bil nikoli utemeljen na rasni ali etnični podlagi in ga zato ne moremo enačiti z rasnim antisemitizmom. Antisemitizem v *Straži* je temeljil na dveh predpostavkah, ki sta predstavljala stebra "tradicionalnega" antisemitizma, splošno razširjenega v Evropi vse do druge svetovne vojne. Prva je bila verskega značaja, saj so bili Judje razumljeni kot Kristusovi morilci.⁹³ Drugi steber je bil ekonomski, saj so bili Judje identificirani kot lastniki kapitala, kot propagatorji individualističnega kapitalizma in individualizma. Hkrati so jih po vzponu komunizma v Sovjetski zvezi paradoksalno identificirali s komunisti, ki naj bi, enako kot veliki kapitalisti na Zahodu, operirali z vsem kapitalom. Z religiozno in gospodarsko komponento je bila tesno povezana tudi kulturna, saj so bili Judje istočasno predstavljeni kot pobudniki in glavni nosilci liberalnih kulturnih idej.⁹⁴ Sklenjeno lahko torej ugotovimo, da se antisemitizem v *Straži v vibarju* ni bistveno razlikoval od siceršnjega splošno razširjenega antisemitizma na Slovenskem.⁹⁵

Razlike med starim in novim antisemitizmom so bile v *Straži v vibarju* tudi večkrat tematizirane, kar je vodilo do tega, da so se na straneh lista pojavili tudi zapisi, ki so celo izpostavljali podobnost med Judi in kristjani ter tako odstopali od siceršnjega antisemitskega diskurza. Oktobra 1938 je *Straža* tako npr.

⁹² "Zastrupljanje naše narodne kulture", *Straža v vibarju*, 10. 11. 1934, št. 2, str. 6.

⁹³ "Rumeno-rdeča alianca", *Straža v vibarju*, 15. 1. 1936, št. 8, str. 63–64.

⁹⁴ "Judovstvo, komunizem framazonstvo", *Straža v vibarju*, 15. 11. 1935, št. 4, str. 37; "Kdo je krivec razkroja", *Straža v vibarju*, 7. 11. 1940, št. 8, str. 30.

⁹⁵ Antisemitizem je bil v prvi polovici 20. stoletja značilen za vse tri osrednje politične tabore na Slovenskem, nanj so pristajali tudi številni vrhunski kulturni ustvarjalci, npr. Ivan Cankar; več o tem gl. Egon Pelikan, "Teorije zarote po slovensko: antisemitizem brez Judov", *Časopis za kritiko znanosti* 43, št. 260 (2015), str. 56–58.

objavila uvodnik o vprašanju sodobnega antisemitizma, ki je opozoril na njegovo novost, in sicer prav zaradi njegove utemeljenosti na rasni podlagi, pa tudi zaradi simbolnega pomena Judov kot nosilcev ideje transcendentne religije in ideje o grešnem padlem človeštvu. Judje so tako bili neposredno primerjani s kristjani, članek pa je poudarjal sorodnost med obema religijama:

Tako judovstvo kakor krščanstvo je bistveno nasprotno njihovemu pojmovanju čistega rasizma in krvnega nacionalnega plemstva; oni ne potrebujejo milosti in odrešenja, oni govorijo, da se bodo iz sebe samega odrešili in dvignili nad vse druge 'nečiste' narode. Tu se goli naturalizem in animalnost postavlja proti transcendentni religiji.⁹⁶

Položaj Straže na političnem polju

Upoštevač izpostavljene značilnosti in razlike s fašizmom se pojavlja vprašanje, kam lahko politični profil stražarjev in *Straže v vibarju* ter posledično desnega pola slovenskih katoliških študentov v 30. letih 20. stoletja uvrstimo na polju političnih družin. Kot je bilo že izpostavljeno, se v slovenskem prostoru večkrat poudarja bližina med tedanjo katoliško desnico in fašistično ideologijo.⁹⁷ Ta teza ni originalno slovenska, temveč sledi večinoma starejšemu (marksistično usmerjenemu) zgodovinopisju. Sledeč Ericu Hobsbawmu naj bi tako obstajalo logično zaveznitvo, ki je segalo "od tradicionalnih konservativcev via reakcionarjev starega kova pa do skrajnosti fašistične patologije".⁹⁸ Čeprav ne moremo trditi, da ta teza tudi danes nima več svojih zagovornikov, pa večinski znanstveni konsenz ugotavlja, da temelji na posploševanju oz. površnem razumevanju kompleksnosti na politični desnici v času med obema svetovnima vojnima.

Kot sva že izpostavila, je shematska binarna delitev političnega polja medvojne Evrope analitično nezadostna. Za ustrezno razumevanje posameznih političnih ideologij (in njihovih medsebojnih razlik) je potrebna vsebinska analiza iz genealoškega, svetovno-nazorskega in političnega vidika. Šele na tej podlagi je mogoče sestaviti prepričljivo taksonomijo političnega spektra, kot v svojem klasičnem delu *Zgodovina fašizma* ugotavlja ameriški zgodovinar

⁹⁶ "Preganjano judovstvo", *Straža v vibarju*, 20. 10. 1938, št. 4, str. 13.

⁹⁷ Kot primer lahko izpostavimo najnovejši sintetični pregled slovenske zgodovine: "Korošec in nekateri drugi pripadniki konservativnega jedra Slovenske ljudske stranke niso skrivali simpatij do fašističnega modela oblasti in državne organizacije /.../" (Peter Štih, Vasko Simoniti in Peter Vodopivec, *Slovenska zgodovina. Od prazgodovinskih kultur do začetka 21. stoletja. II. zvezek* (Ljubljana, 2016), str. 570).

⁹⁸ Eric Hobsbawm, *Čas skrajnosti. Svetovna zgodovina 1914–1991* (Ljubljana, 2000), str. 117. Na to Hobsbawmovo tezo se sklicuje tudi Bojan Godeša; gl. *Čas odločitev*, str. 38.

Stanley Payne.⁹⁹ Sledeč temu pristopu je Payne skrajno desni pol političnega spektruma v obdobju med obema svetovnjima vojnama, torej tisti del anti-marxističnih in anti-liberalnih gibanj in političnih strank, ki so zavračale liberalni politični sistem kot tak, razdelil na tri tabore, in sicer na fašizem, radikalno desnico in konservativno desnico.¹⁰⁰ Kot primere konservativne desnice Payne navaja npr. Domovinsko fronto v Dollfuss-Schuschniggovi Avstriji, Salazarjev režim na Portugalskem in špansko CEDO.¹⁰¹ Natančna analiza podobnosti in razlik stražarjev z omenjenimi gibanji bi presegla okvir te razprave, zdi pa se, da Paynov analitični model dobro pojasnjuje razlike med političnimi koncepti stražarjev oz. slovenske katoliške desnice v 30. letih v primerjavi s fašizmom.

Sledeč Paynovi razdelitvi bi lahko politični koncept stražarjev opredelili kot primer takratne konservativne desnice oz. političnega antimodernizma. Zaznamuje ga ne le zavračanje marksizma in marksističnih političnih projektov (komunizma in socializma), temveč celotne liberalne politične tradicije od francoske revolucije dalje. Vse "bolezni" modernega sveta naj bi se pričele tedaj, ko je človek postavil razum pred Boga. Temu je sledila reformacija, ki je rodila naturalizem, individualizem, racionalizem, materializem in liberalizem. Kot reakcija na slednjega sta se pojavila marksizem in kolektivizem.¹⁰² Pomembno pa je poudariti, da so med te "bolezni" uvrščali tudi fašizem, še posebno nemški nacionalsocializem, ki so ga na nekaterih mestih tudi eksplicitno enačili s komunizmom.¹⁰³ Kot je bilo že izpostavljeno, je *Straža v viharju* pogosto obsojala fašizem kot politično ideologijo in sistem urejanja družbenih razmerij, še posebej pa rasistično ideologijo Hitlerjevega režima.

Omenjene teze že nakazujejo bistvene genealoške, svetovnonazorske in politične razlike med (slovensko) katoliško desnico in fašizmom. Če je konservativna desnica bila v svojem bistvu reakcionarno gibanje, ki je vsaj deloma želela obrniti tok zgodovine nazaj, deloma celo v čas pred francosko revolucijo, pa je fašizem nasprotno predstavljal izrazit primer političnega modernizma, torej gibanja, ki se ni le pojavilo kot posledica aporij moderne dobe, temveč je nanje podajalo tudi izrazito moderne odgovore.¹⁰⁴ Kot so pokazale številne raziskave, je fašizmu neprimerno pripisovati reakcionarnost ali antimoder-

⁹⁹ Stanley Payne, *A History of Fascism 1914–1945* (London, 1997), str. 14–19 (dalje: Payne, *A History of Fascism*).

¹⁰⁰ Izraz konservativna desnica je deloma zavajajoč, saj implicira konservativnost kot splošni politični princip, kar za ta gibanja ni veljalo. Tudi stražarji so se v *Straži v viharju* otepali konservatizma kot oznake za svoje gibanje. Morda bi bilo zato bolj smiselno govoriti o reakcionarni ali antimodernistični desnici.

¹⁰¹ Payne, *A History of Fascism*, str. 15.

¹⁰² "Kristus – zapad", *Straža v viharju*, 20. 12. 1934, št. 6–7, str. 26.

¹⁰³ Mlakar, "O percepciji", str. 288.

¹⁰⁴ Pri tem slediva prelomni študiji Rogerja Griffina; gl. *Modernism and Fascism: the Sense of a Beginning under Mussolini and Hitler* (Basingstoke, 2007) (dalje: Griffin, *Modernism and Fascism*).

nost. Vse osrednje točke fašistične ideologije imajo svoj izvor v različnih razsvetljenskih filozofijah in ideologijah, ki so se iz nje razvile, predvsem njene negacije krščanske vizije sveta in tradicionalnih družbenih razmerij. To velja za socialni darvinizem, predvsem pa za nov koncept nacionalne skupnosti, tesno povezan z rousseaujevsko idejo splošne volje. Sem lahko uvrstimo tudi idejo napredka in kult volje.¹⁰⁵ Prav tako izrazito moderni lastnosti sta tudi skrajni nacionalizem in prepričanje o možnosti palingenetičnega nacionalnega preporoda, preko katerega naj bi se rodil novi človek, rešen vezi tradicionalne (krščanske) morale in meščanske dekadence.¹⁰⁶ Iz palingenetičnih teženj sledijo za fašistične režime tipični primeri sakralizacije političnega življenja, predvsem v obliki množičnih strankarskih srečanj oz. javnih manifestacij. Iz tega razloga je italijanski zgodovinar Emilio Gentile fašizem posrečeno označil za obliko politične religije,¹⁰⁷ britanski zgodovinar Roger Griffin pa za primer političnega modernizma.¹⁰⁸

Poleg svetovnonazorskih in genealoških razlik lahko pomembne razlike opazimo tudi na področju družbene politike. Za fašistične režime je bila namreč značilna mobilizacija množic "od zibelke do groba" z namenom njihove vključitve v življenje nove totalne oblike politične skupnosti, kar je bila logična posledica fašistične težnje po palingenetičnem preporodu in zavračanja vsakršne avtonomije družbenih podsistemov.¹⁰⁹ Nasprotno so režimi konservativne desnice želeli nižje družbene sloje politično kar najbolj demobilizirati, skladno s težnjo po restavraciji predmodernih družbenih razmerij, kot ugotavlja Hagen Schulze:

Te avtoritarne diktature so si prizadevale, da bi množice demobilizirale in jim preprečile udeležbo v javnem življenju; namesto tega so prebivalstvu ponujale socialne vzorce, ki so določili premoženjska razmerja in družbeno členitev in se vračali k družbenim predstavam iz časa pred industrijsko revolucijo; še zlasti priljubljene so postale korporativne in stanovske državne ideologije.¹¹⁰

Končno morava na kratko obravnavati še tezo o domnevni podobnosti in kompatibilnosti fašizma s tedanjo katoliško desnico. Glede tega lahko ugotov-

¹⁰⁵ Payne, *A History of Fascism*, str. 8–9, 471–486. S tem seveda nočeva trditi, da je razsvetljenstvo inherentno vodilo k fašizmu, a dejstvo je, da je bil njegov doprinos nujen za (potencialen) razvoj fašistične ideologije.

¹⁰⁶ Griffin, *Modernism and Fascism*, str. 179–185.

¹⁰⁷ Emilio, Gentile, "Political religion: a concept and its critics – a critical survey", *Totalitarian Movements and Political Religions* 6, št. 1 (2005), str. 19–32; Emilio Gentile, *Il culto del littorio. La sacralizzazione della politica nell'Italia fascista* (Roma–Bari, 2001).

¹⁰⁸ Griffin, *Modernism and Fascism*.

¹⁰⁹ Payne, *A History of Fascism*, str. 12–13.

¹¹⁰ Hagen Schulze, *Država in nacija v evropski zgodovini* (Ljubljana, 2003), str. 295–296.

vimo, da so med obema političnima družinama gotovo obstajale stične točke, predvsem v skupnem nasprotovanju komunizmu in liberalizmu. V nekaterih evropskih državah lahko tako opazimo primere sodelovanja,¹¹¹ a po drugi strani ne moremo reči, da bi to bilo splošno pravilo. Kot izpostavlja Mark Mazower, so v 30. letih prav nekateri tradicionalistični režimi v fašistih videli svoje najhujše nasprotnike in obratno.¹¹² Poleg nekaterih primerov sodelovanja je tako prihajalo tudi do ostrih spopadov med obema skupinama.¹¹³ Natančnejša analiza odnosov med fašisti in konservativno stanovsko-avtoritarno desnico v različnih državnih kontekstih bi presegala vsebinski fokus tega članka, vsekakor pa na podlagi analize pisanja *Straže v vibarju* lahko trdimo, da simpatij do fašizma ne moremo pripisovati stražarjem. Čeprav so deloma operirali z istim političnim besednjakom (korporativizem, antisemitizem), je njihov politični jezik sporočal bistveno drugačno vizijo družbe. V *Straži v vibarju* se zato vrstijo kritične obravnave fašizma, predvsem rasistične ideologije v Hitlerjevi Nemčiji. Nacizem je bil predstavljan kot oblika sodobnega poganstva in zato popolnoma nezdržljiv s krščanstvom.¹¹⁴ Zato se ne moreva strinjati z oceno, da naj bi bil družbeni koncept, ki ga je zagovarjala katoliška desnica na Slovenskem, "povsem kompatibilen s totalitarnim in rasističnim Hitlerjevim 'novim redom'".¹¹⁵ V svojem zavračanju modernosti so stražarji namreč kot moderni pojav povsem jasno in nedvoumno obsojali tudi fašizem, o čemer pričajo številni odklonilni zapisi. Po izbruhu vojne je to splošno oceno še enkrat strnjeno izrazil Ciril Žebot marca 1940:

Strnimo še enkrat: peklenski duh in satanski značaj revolucije, ki so ji shizma, renesansa, lažireformacija in enciklopedisti pripravili pot in ki je mati vseh političnih in socialnih anomalij 19. in 20. stoletja: individualizma, liberalizma, demokracije, parlamentarizma, zveze narodov, socializma, boljševizma, fašizma, nacizma, rasizma,¹¹⁶ – je v tem: Revolucija je vzela človeka kot središče in kot merilo, napravila ga je za vrhovnega stvarnika, za brezprizivnega sodnika vse družbe.¹¹⁷

¹¹¹ Npr. v času španske državljanske vojne, ko je v Španiji anti-republikanska koalicija združevala širok politični spekter, od karlističnih tradicionalistov do fašističnih falangistov.

¹¹² Mazower, *Temna celina*, str. 39.

¹¹³ Tako je npr. v Avstriji prav konservativni avtoritarni režim Engelberta Dollfussa in Kurta Schuschnigga predstavljal osrednjo opozicijo avstrijskim nacistom. Dollfuss je bil 25. julija 1934 ubit v okviru (neuspele) nacistične vstaje.

¹¹⁴ Gl. npr. "Narodni socializem in vera", *Straža v vibarju*, 1. 4. 1935, št. 15, str. 66–67.

¹¹⁵ Godeša, "Komunizem največja nevarnost naše dobe", str. 140.

¹¹⁶ Poudarila avtorja razprave.

¹¹⁷ Ciril Žebot, "Razkroj krščanske Evrope", *Straža v vibarju*, 14. 3. 1940, št. 24–25, str. 102.

Sklep

V razpravi sva skušala predstaviti Koroščev idejno-politični profil v zadnjem obdobju njegovega političnega delovanja. Pri tem sva se poleg drugih virov osredotočila na Koroščev odnos do Akademskega kluba Straža, ki je običajno predstavljen kot najpomembnejši primer slovenske katoliške desnice v 30. letih 20. stoletja. Spričo tesnih stikov, ki so se v tem času oblikovali med stražarji in Koroščem, se zdi smiselno sklepati, da lahko njegovo idejno-politično usmeritev v tem času res umestimo blizu tedanje katoliške desnice. To pa še ne pomeni, da je Korošec gojil simpatije do fašizma kot politične ideologije. Kot je pokazala analiza *Straže v viharju*, simpatij do fašizma kot celote tako na ideološkem kot na praktično-političnem nivoju ne moremo pripisati niti stražarjem. V pisanju njihovega glasila se slednji namreč kažejo kot tipični predstavniki tedanjega katoliškega antimodernizma, v številnih vidikih popolnoma nasprotni fašizmu, proti kateremu so tudi pogosto polemizirali.

Iz tega vidika razprava podaja tudi nov pogled na Koroščevo politiko od junija 1940 do smrti. Slednje ne moremo razlagati z domnevnim ideološkim sozvočjem, saj tega ne moremo pripisovati Korošču, kot tudi ne stražarjem. Tudi sam Korošec je svojo proti-nacistično usmerjenost, ki je bila pogojena že z njegovim slovenskim domoljubjem, jasno pokazal v zadnjih letih pred začetkom druge svetovne vojne s svojim političnim delovanjem kot notranji minister v Stojadinovičevi vladi.¹¹⁸ Če bi Koroščeva politična orientacija res bila idejno blizu fašizma, potem do domnevnega "preobrata" po vsej verjetnosti ne bi prišlo šele po kapitulaciji Francije leta 1940, ampak mnogo prej. Koroščevo spremembo zunanjepolitične smeri leta 1940 lahko torej pripišemo predvsem strahu pred Nemci in skrbi za usodo Slovencev in Jugoslavije v novi mednarodnopolitični situaciji,¹¹⁹ ne pa ideološkim simpatijam z "novim redom", ki ga je tedaj v Evropi ustvarjala Hitlerjeva Nemčija. Da so negativni pogled na nemški "novi red" delili tudi stražarji, povsem jasno dokazuje tudi daljši zapis ob razpadu Češkoslovaške in ustanovitvi marionetne Tisove Slovaške republike, ki naj bi domnevno predstavljala "sen slovenskega klerofašizma".¹²⁰ Članek je bil zgovorno naslovljen "V senci tujega gospodstva", končal pa se je s primerjavo tedanjega položaja Slovakov s Kristusovim trpljenjem na Kalvariji.¹²¹

¹¹⁸ Poročila nemškega poslanštva v Beogradu in nemškega generalnega konzulata v Zagrebu zato ocenjujejo Korošca kot izrazito antinemškega in zlasti antinacionalsocialističnega politika. Glej: Prunk, "Politični profil in delo dr. Antona Korošca", 45; Jerca Vodusek Starič, *Slovenski špijoni in SOE: 1938–1942* (Ljubljana, 2002), str. 123.

¹¹⁹ O Koroščevem strahu jasno priča izjava Vladka Mačka 19. junija 1940, ki jo je v svojem dnevniku zabeležil Mihailo Konstantinovič: "Čujte, on je gotov. Premro je od straha od Nemaca." (Konstantinovič, *Politika sporazuma*, str. 140).

¹²⁰ Tako je Tisovo Slovaško označil Franček Saje.

¹²¹ "V senci tujega gospodstva", *Straža v viharju*, 25. 5. 1939, št. 30, str. 124–125.

Matic Batič, Tomaž Ivešič

IDEOLOGICAL AND POLITICAL PROFILE OF ANTON KOROŠEC IN THE 1930s

SUMMARY

The treatise discusses the ideational and political profile of Anton Korošec in the final period of his life. Great changes characterising the political landscape of Europe in the 1930s were also reflected in the Yugoslav political sphere, especially after the death of King Alexander Karadordević. These changes also affected the Slovenian People's Party (SLS), which was the strongest political force in the Drava Banovina at the time. The rift within SLS, which entailed the political isolation of Christian socialists, pushed the party's profile further to the right. The question arises, however, what this means in concrete terms. Some historians advance the thesis that the political agenda of Anton Korošec, the uncontested leader of the party, moved towards fascism in the final period of his political career. Supposedly, this was definitively reflected in Korošec's political moves during his office as the education minister in the government of Dragiša Cvetković, which signalled the country was drawing closer to Nazi Germany.

In the treatise, we provide an overview of Korošec's political identification in the second half of the 1930s, focusing particularly on his attitude towards the Straža (Guard) academic club. While its spiritual leader was Dr Lambert Ehrlich, leading representatives of Straža also maintained close contacts with Korošec, both in Ljubljana and Belgrade. In fact, the first political agenda of Straža was drafted by Korošec, during his confinement on the island of Hvar (the so-called Hvar Agenda). In addition, he regularly lectured to Stražarji (Guards) on political issues, took care of material provisions for the society and helped members take up positions in the party. To understand Korošec's political profile, it is thus sensible to analyse his attitude towards Stražarji and, consequently, the attitude of Stražarji and their periodical, *Straža v viharju* (*Guard in the Storm*), to the most pressing issues of the time.

In particular, the treatise analyses Straža's understanding of corporatism and anti-Semitism as the two items on its agenda on which part of Slovenian historiography has based its thesis about the affinity of the Catholic right of the time with fascism. The analysis highlights the necessity of contextualising both concepts as the same name can carry several meanings. In fact, for Stražarji, the ideal of a corporatist society did not entail agreeing to the fascist model of corporatism, of which they were highly critical. Likewise, their anti-Semitism

was not based on race, which makes it different from the Nazi attitude towards Jews. Using a taxonomy of the spectrum of the political right in that period, developed by Stanley Payne, an American historian, we categorise Stražarji as part of the so-called conservative right. The writings in *Straža v viharju* are characterised by opposing modern society and by a desire to return to the past, so Stražarji can be labelled as political anti-modernists. On the other hand, fascism was a distinctly modernist movement glorifying the idea of progress and the cult of will, advocating the mobilisation of the masses into a new form of total political community with the aim of creating a new human. Despite some common ground in both movements (opposing Marxism and liberalism), Stražarji thus consistently held very negative views on fascism. It is thus possible and sensible to interpret Korošec's policy in the final months of his career as a (pragmatic) exploration of possibilities to maintain Yugoslav neutrality and not as a reflection of ideological

VIRI IN LITERATURA

Straža v vibarju – Ljubljana, letniki 1934, 1935, 1936, 1938, 1939, 1940.

.....

Batič, Matic, "Dell'Italia nei confini / son rifatti gli Italiani!: italijanski fašizem in njegov koncept italianità", *Acta Histriae* 24, št. 4 (2016), str. 819–836.

Bister, Feliks J., *Anton Korošec, državnozborski poslanec na Dunaju. Življenje in delo: 1872–1918* (Ljubljana, 1992).

Botz, Gerhard, "Corporatist state' and the enhanced authoritarian dictatorship: the Austria of Dollfuss and Schuschnigg (1933–38)", v: *Corporatism and Fascism. The Corporatist Wave in Europe*, ur. Antonio Costa Pinto (London–New York, 2019), str. 144–173.

Buchanan, Tom in Conway, Martin (ur.), *Political Catholicism in Europe, 1918–1965* (Oxford, 1996).

Conway, Martin, *Catholic Politics in Europe, 1918–1945* (London–New York, 1997).

Conway, Martin, "The Christian churches and politics in Europe, 1914–1939", v: *The Cambridge History of Christianity. Volume 9: World Christianity c.1914 – c.2000*, ur. Hugh McLeod (Cambridge, 2008), str. 151–178.

Dolenc, Ervin, "Slovensko zgodovinopisje o času med obema vojnama in kulturna zgodovina", *Prispevki za novejšo zgodovino* 38, št. 1–2 (1998), str. 43–57.

Dolenc, Ervin, "Dosedanje pisanje o Antonu Korošču in Ahčinovi spomini", v: *Izgubljeni spomin na Antona Korošca. Iz zapuščine Ivana Abčina*, ur. Bojan Godeša in Ervin Dolenc (Ljubljana, 1999), str. 21–38.

Finžgar, Fran Saleški, *Zbrano delo. Dvanajsta knjiga* (Ljubljana, 1992).

Freeden, Michael, *Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach* (Oxford, 1996).

Gašparič, Jure, *SLS pod kraljevo diktaturo: diktatura kralja Aleksandra in politika Slovenske ljudske stranke v letih 1929–1935* (Ljubljana, 2007).

Gentile, Emilio, *Il culto del littorio. La sacralizzazione della politica nell'Italia fascista* (Roma, Bari, 2001).

Gentile, Emilio, "Political religion: a concept and its critics – a critical survey", *Totalitarian Movements and Political Religions* 6, št. 1 (2005), str. 19–32.

Godeša, Bojan, *Kdor ni z nami, je proti nam: slovenski izobraženci med okupatorji, Osvobodilno fronto in protirevolucionarnim taborom* (Ljubljana, 1995).

Godeša, Bojan in Dolenc, Ervin (ur.), *Izgubljeni spomin na Antona Korošca. Iz zapuščine Ivana Abčina* (Ljubljana, 1999).

Godeša, Bojan, "Ivan Ahčin in Anton Korošec", v: *Izgubljeni spomin na Antona Korošca. Iz zapuščine Ivana Abčina*, ur. Bojan Godeša in Ervin Dolenc (Ljubljana, 1999), str. 13–19.

- Godeša, Bojan**, "Maršal Petain, 'razkroj Zahoda' in nacistični novi red v očeh katoliškega tabora v času pred napadom sil osi na Jugoslavijo", *Prispevki za novejšo zgodovino* 49, št. 1 (2009), str. 255–267.
- Godeša, Bojan**, *Čas odločitev. Katoliški tabor in začetek okupacije* (Ljubljana, 2011).
- Godeša, Bojan**, "'Komunizem največja nevarnost naše dobe' – o idejnopolitičnem profilu vodstva političnega katolicizma na Slovenskem na predvečer napada sil osi na Kraljevino Jugoslavijo", *Prispevki za novejšo zgodovino* 58, št. 1 (2018), str. 121–145.
- Grafenauer, Bogo**, "Diferenciacija in grupiranje političnih tokov v slovenskem političnem življenju od 1935 do konca 1940", v: *Slovenski upor 1941. Osvobodilna fronta slovenskega naroda pred pol stoletja. Zbornik referatov na znanstvenem posvetu v dneh 23. in 24. maja 1991*, ur. Ferdo Gestrin, Bogo Grafenauer in Janko Pleterski (Ljubljana, 1991), str. 7–20.
- Grdina, Igor**, *Preroki, doktrinarji, epigoni. Idejni boji na Slovenskem v prvi polovici 20. stoletja* (Ljubljana, 2005).
- Grdina, Igor**, "Bogdan Radica in Slovenci", *Dileme: razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine* 6, št. 2 (2022), str.
- Griesser Pečar, Tamara**, "Ciril Žebot in Akademski klub Straža", v: *Usode Slovencev v vrtincu 20. stoletja*, ur. Tamara Griesser Pečar in Jelka Piškurić (Ljubljana, 2019), str. 63–114.
- Griffin, Roger**, *Modernism and Fascism: the Sense of a Beginning under Mussolini and Hitler* (Basingstoke, 2007).
- Hobsbawm, Eric**, *Čas skrajnosti. Svetovna zgodovina 1914–1991* (Ljubljana, 2000).
- Jesenšek, Marko (ur.)**, *Anton Korošec in sto let Majniške deklaracije* (Ljutomer, 2020).
- Juhant, Janez**, *Lambert Ehrlich – prerok slovenskega naroda* (Ljubljana, 2022).
- Kaiser, Wolfram, in Wohnout, Helmut (ur.)**, *Political Catholicism in Europe 1918–1945. Volume 1* (London–New York, 2004).
- Kolar, Bogdan**, "Korošec in osrednja cerkveno-politična vprašanja v jugoslovanski državi", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 77=Nv42, št. 2–3 (2006), str. 192–208.
- Konstantinović, Mihailo**, *Politika sporazuma: dnevniške beleške 1939–1941; londonske beleške 1944–1945* (Novi Sad, 1998).
- Linz, Juan J.**, *Totalitarian and Authoritarian Regimes* (Boulder–London, 2000).
- Jurčec, Ruda**, *Skozi luči in sence. Tretji del (1935–1941)* (Buenos Aires, 1969).
- Maček, Vladko**, *Memoari* (Zagreb, 2003).
- Mazower, Mark**, *Temna celina. Dvajseto stoletje v Evropi* (Ljubljana, 2002).
- Mikuž, Metod**, *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941* (Ljubljana, 1965).
- Mlakar, Boris**, "O percepciji oziroma o odnosu do vprašanja demokracije pri akademskem društvu Straža", v: *Problemi demokracije na Slovenskem v letih 1918–1941*, ur. Jože Pirjevec in Janko Pleterski (Ljubljana, 2007), str. 279–290.
- Neumann, Klaus**, "Inter-war Germany and the corporatist wave, 1918–39", v: *Corpo-*

- ratism and Fascism. The Corporatist Wave in Europe*, ur. Antonio Costa Pinto (London–New York, 2019), str. 124–143.
- Payne, Stanley**, *A History of Fascism 1914–1945* (London, 1997).
- Pelikan, Egon**, *Akomodacija ideologije političnega katolicizma na Slovenskem* (Mari-bor, 1997).
- Pelikan, Egon**, "Straža v viharju", v: *Slovenska kronika XX. stoletja 1900–1941*, ur. Marjan Drnovšek in Drago Bajt (Ljubljana, 2005), str. 401.
- Pelikan, Egon**, *Tajno delovanje primorske dubovščine pod fašizmom* (Ljubljana, 2002).
- Pelikan, Egon**, "Vsi antikomunisti – vsi demokrati", v: *Mitsko in stereotipno v sloven-skem pogledu na zgodovino*, ur. Mitja Ferenc in Branka Petkovšek (Ljubljana, 2006), str. 273–283.
- Pelikan, Egon**, "Slovenski politični katolicizem v tridesetih letih v luči evropskih vpli-vov", v: *Evropski vplivi na slovensko družbo*, ur. Nevenka Troha et al. (Ljubljana, 2008), str. 211–229.
- Pelikan, Egon**, "Teorije zarote po slovensko: antisemitizem brez Judov", *Časopis za kri-tiko znanosti* 43, št. 260 (2015), str. 54–68.
- Perovšek, Jurij**, "Korošec in temeljna vprašanja jugoslovanske države", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 77=Nv42, št. 2–3 (2006), str.
- Perovšek, Jurij**, *Politika in moderna. Idejnopolitični razvoj, delovanje in zareze v slo-venski politiki od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne* (Ljubljana, 2022).
- Pollard, John**, "The papacy", v: *The Cambridge History of Christianity. Volume 9: World Christianities c.1914 – c.2000*, ur. Hugh McLeod (Cambridge, 2008).
- Pollard, John**, "Corporatism and political Catholicism. The impact of political Catho-licism in inter-war Europe", v: *Corporatism and Fascism. The Corporatist Wave in Europe*, ur. Antonio Costa Pinto (London–New York, 2019), str. 42–59.
- Prlenda, Sandra**, "Young, Religious, and Radical: The Croat Catholic Youth Organiza-tions, 1922–1945", v: *Ideologies and National Identities: The case of Twentieth-Cen-tury Southeastern Europe*, ur. John Lampe in Mark Mazower (Budapest–New York, 2004), str. 88–109
- Prunk, Janko**, *Pot krščanskih socialistov v Osvobodilno fronto slovenskega naroda* (Ljubljana, 1977).
- Prunk, Janko**, "Politični profil in delo dr. Antona Korošca v prvi Jugoslaviji", *Prispevki za novejšo zgodovino* 31, št. 1 (1991), str. 35–54.
- Quadragesimo anno**, dostopna na: https://www.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19310515_quadragesimo-anno.html, pridobljeno 5. 1. 2023.
- Rahten, Andrej**, *Izidor Cankar – Diplomat dveh Jugoslavij* (Ljubljana, 2009).
- Rahten, Andrej in Antoličič, Gregor (ur.)**, *O zgodovini slovenske krščanske demo-kracije. Spominski zapisi dr. Jakoba Mohoriča (1888–1976)* (Ljubljana, 2019).
- Rahten, Andrej**, "Akte in kronist Slovenske ljudske stranke", v: *O zgodovini slovenske krščanske demokracije. Spominski zapisi dr. Jakoba Mohoriča (1888–1976)*, ur.

- Andrej Rahten in Gregor Antoličič (Ljubljana, 2019), str. 223–292.
- Rahten, Andrej**, *Anton Korošec: slovenski državnik kraljeve Jugoslavije* (Ljubljana, 2022).
- Ratej, Mateja**, *Triumfator: Anton Korošec v prvi Jugoslaviji* (Ljubljana, 2022).
- Saje, Franček**, *Belogardizem. Druga, dopolnjena izdaja* (Ljubljana, 1952).
- Schulze, Hagen**, *Država in nacija v evropski zgodovini* (Ljubljana, 2003).
- Simčič, Tomaž**, "Mesto demokracije v miselnem sistemu Tomčevih Mladcev Kristusa Kralja", v: *Problemi demokracije na Slovenskem v letih 1918–1941*, ur. Jože Pirjevec in Janko Pleterski (Ljubljana, 2007), str. 291–304.
- Škulj, Edo (ur.)**, *Ehrlichov simpozij v Rimu* (Celje, 2002).
- Štih, Peter, Simoniti, Vasko in Vodopivec, Peter**, *Slovenska zgodovina. Od prazgodovinskih kultur do začetka 21. stoletja. II. zvezek* (Ljubljana, 2016).
- Škerbec, Matija**, *Pregled novodobnega slovenskega katoliškega gibanja, II. del* (Cleveland, 1957).
- Vidovič-Miklavčič, Anka**, "Idejnopolitični značaj Slovenske ljudske stranke od leta 1935 do začetka vojne leta 1941", *Prispevki za novejšo zgodovino* 41, št. 2 (2001), str. 43–58.
- Vodušek Starič, Jerca**, *Slovenski špijoni in SOE: 1938–1942* (Ljubljana, 2002).
- Vovko, Andrej**, "Stališča Straže v viharju do nekaterih sodobnih vprašanj", v: *Ehrlichov simpozij v Rimu*, ur. Edo Škulj (Celje, 2002), str. 221–233.
- Žebot, Ciril**, *Korporativno narodno gospodarstvo: korporativizem, fašizem, korporativno narodno gospodarstvo* (Celje, 1939).
- Žebot, Ciril**, *Nemiljiva Slovenija. Spomini in spoznanja iz razdobja sedemdesetih let od Majniške deklaracije* (Celovec, 1988).

Author: **BATIČ Matic**

Ph.D., Research Associate

Co-Author: **IVEŠIČ Tomaž**

Ph.D., Research Associate

Study Centre for National Reconciliation

Tivolska 42, SI–1000 Ljubljana, Slovenia

Title: **IDEOLOGICAL AND POLITICAL PROFILE OF ANTON KOROŠEC
IN THE 1930S**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*

Maribor, 23 (2023), No. 1, pp. 169–202, 121 notes, 4 pictures

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Keywords: Anton Korošec, Academic Club Straža, political antimodernism, fascism, political thought

Abstract: The treatise discusses the political orientation of Dr Anton Korošec in the 1930s, i.e. in the final period of his political career. The authors find that an important source for studying this theme is the close relations Korošec developed with Stražarji (Guards), a group of Catholic students at the University of Ljubljana who, under the spiritual guidance of Lambert Ehrlich, advocated integrationist and corporatist views. Thus, the treatise analyses the ideological profile of Stražarji by analysing their periodical, *Straža v viharju* (Guard in the Storm), emphasising that political concepts need to be adequately contextualised to be understood correctly as the same concepts can have different meanings. Based on this, the authors find that it is sensible to explore Stražarji as an example of the conservative right or as representatives of Catholic anti-modernism. This point of view outlines many differences from fascism, an ideology of political modernism.